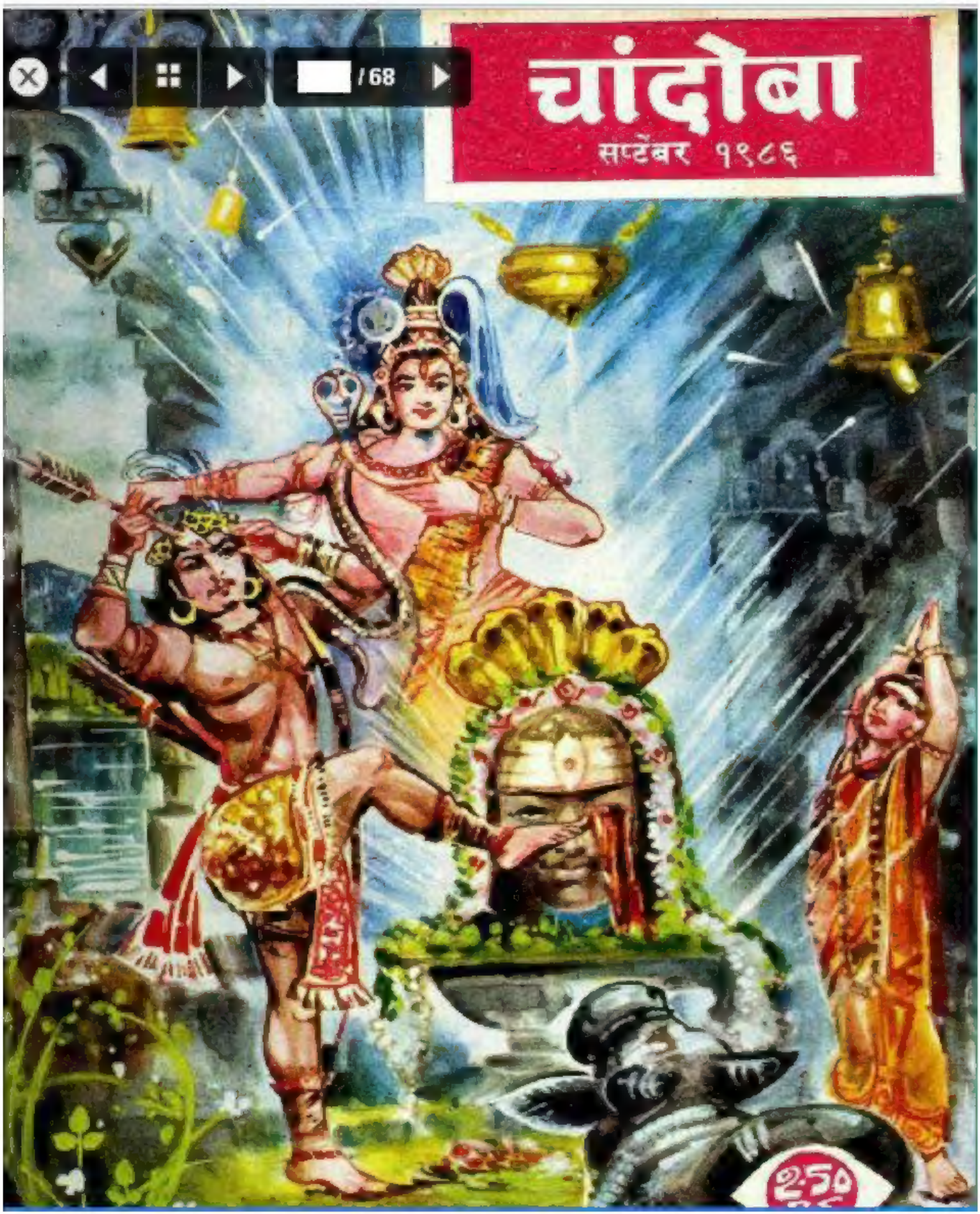

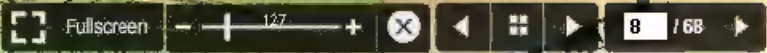
चांदोबा

सप्टेंबर १९८६

250

एवको

नुकतेच साहित्यल मध्ये एका तत्वित यंत्रिभाषिण कारणशत
जाले आहे. ह्या यंत्राचे यदण वाक्याचे वापरत्या कागसात
कोणतेही संघीत ऐकू येत नाही, परंतु त्या यंत्रामधून
लिपिकारे ध्वनी उभांना हुर पळवून सांगतात.

संस्थाप्या शिवाय दूरपर्यंत हात शिक्का येण्याची शक्यता
 धुक करूयात आली आहे. तरीही वहाये व ऐकणे हा
 साध्यमान शिक्का येण्याचा प्रयत्न पुस्तकाद्वारे शिकवणे
 हात हाच विद्यार्थी आप्त चांगले वहात देऊ शकतात.
 ह्या गोष्टीचा तोड तपावना ह्या साधनात आसा आहे

पठमा व बॅंडोळमा ह्यामळे तस्कून वेकापदेशाद रुवात
नेसी जात जलसेती पळे व रोपे ह्याची नेव करून पणव्हाची
बंदूक अमेरिकेमळे तयार केली जात आहे.

“अरे मूले, चोरा तू चोरलेली वस्तु कुठे आहे सासव पाहू ?”

तो आश्चर्य एकून गंगारामची बायको मुलगी व आनूबाबूने लोक तेथे पावतच आले.

“ह्या बवातच हा चोरी करायचास लागला आहे ह्याला लाथाबाकून ठिकाणावर आणला पाहिजे नालायक” गर्दीतील एक व्यक्ति म्हणाली.

“प्रथम त्याची सक्ती घेऊन पहा तर त्याने काय कोरले आहे ते !” दुसरा एकजण म्हणाला.

गंगारामने त्याने जिसे नाचवून पाहिले त्यात फक्त बोडेकार गुठ्ठे पैसे होते.

तो तटण हात जोडून म्हणाला:—“महो, की चोर नाही मला सोडून द्या.”

“जसे ऐकियात आहे की अलिकडे वुंडाची टोळी लहान मुलांना पळवून नेते. माता तर सेळा बाळू आहे. त्यामुळे बाता तर काम मोकळेपणाने मुलांना उचलून घेऊन आतील. त्याकरीताच आला असेल.” त्यातील एक बाई म्हणाली.

ते ऐकताच पहाण्यापायीची भागशी दोन भागसे गर्दीतून घुसून पुढे आली व त्याला मारायला पावली. तेव्हा तो तटण म्हणाला:—“बराच देवघरापाशी साकरंगाची एक पैली आहे ती घेऊन या.”

सुमरी पावतपळत देवघरात गेली. व तिने ती लाल रंगाची पैली तचलून आणली. त्यात बांदीचे रुपये भरलेले होते. गंगारामला समजना की ही

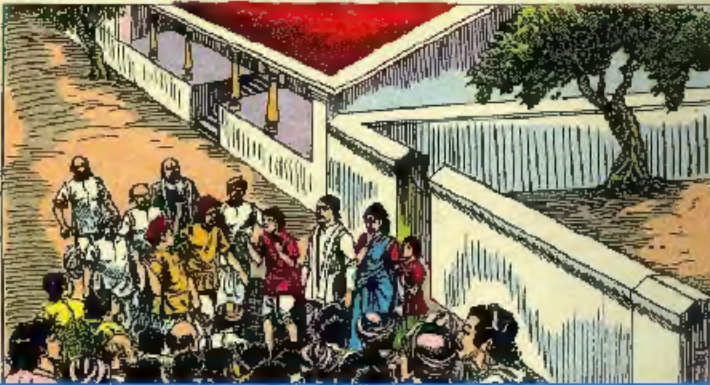
लाल रंगाची पैली आपल्या घरात कशी आली.

तो तटण स्वतःचा घसा झाकून म्हणाला:—“ह्या पैलीत बांदीचे एक हजार रुपये आहेत. मीच ही पैली आपल्या घरात नेऊन ठेवली आहे. सांबू कां भी ही पैली कोणत्या कारणासाठी तुमच्या घरात नेऊन ठेवली आहे ते.....”

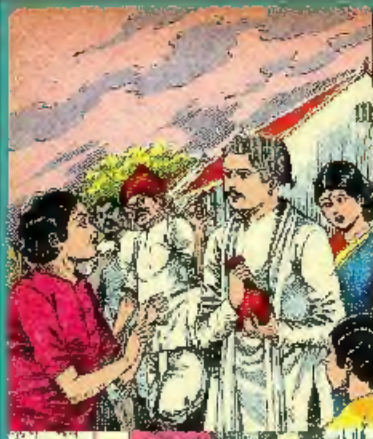
गंगारामच्या दरोबर इतर जमा झालेले सर्वलोक त्याच्याकडे आश्चर्याने पाहू लागले त्याने जसे सांगितले—“बारा वर्षांपूर्वी मी खूप आजारी पडलो होतो. तेव्हा वैद्याने माझ्या पडीलांना सांगितले की, ह्याला बाह्यतली चांगल्या दवाखान्यात ठेऊन चांगल्या वैद्यांचा ह्यावर उपचार करावा

नाही तर हा जगणे अशक्य आहे. परंतु तेव्हा पडीलांजवळ विनम्र पैसे नव्हता. शेजार गावात त्यांना एक जिवलग भिन्न रहात होता. त्यांना विश्वास होता की तो उनकीच आपल्या अचकणीच्या पैली आपल्याला मदत करेल. परंतु त्यांना तेथे गेल्यावर समजले की, त्यांना भिन्न येऊनच गेला आहे. तेव्हा ते भिन्नच्या शोधार्थ तेथे पोहोचले व संध्याकाळ पर्यंत शोधत राहिले. परंतु गर्दीत त्यांना काही तो दिसला नाही.

सगळे शेतटी करतून ते निराश होऊन आपल्या गावात येऊ तहान भागविण्यासाठी एका चौरस्त्याच्या बाजूला असलेल्या घरापाशी थांबले व त्यांनी दार ठोठावले. त्या घराच्या भालकीशीने दार उघडून

गवतनेने

त्यांना पाणी दिले व पुन्हा दार बंद केले. ते बळून जाणार नितवयात त्यांना दाराच्या उंबरठ्याच्या सापटीत काहीतरी वस्तु चमकताना दिसली. त्यांनी उचलून पाहिली तेव्हा ती हिऱ्याची अंगठी होती. त्यांनी पुन्हा दार वाजवून ती अंगठी त्या मालकीशीला द्यायचा विचार केला तितक्यात त्यांना बी. आझारी असल्याची आठवण आली. तेव्हा त्यांनी विचार बदलला तो विमान घातकी व ते घरी परत आले.

ही अंगठी गहरात 'शिकून' त्यांनी माझ्यावर उपचार केले व असा प्रकार मला मरणाच्या वाटेवरून वाचविले.

तो सवे वृत्तांत सांगून तरुण गंगारामना म्हणाला-“महाशय, ह्यानंतर माझ्या वडीलांनी त्यांचे कर्ज फेडण्याचा पूर्णपणे प्रयत्न केला. परंतु त्यांना ते शक्य झाले नाही. माझे वडील आजारी पडले एक महिन्यापूर्वी मरण्या आधी त्यांनी मला ही सर्व हकीकत सांगितली व म्हटले भाव्या क्रियाकर्मीला जास्त वेळा शर्च न करता घरात जे काम वाटले रुपये आहेत त्यात आणखी दोनशे जोडून व त्यांना नेऊन द्यावे.

ह्याकरीता मी एक हजार रुपये

मुमक्या घरात देवघराची नेऊन ठेऊन दिले हे सर्व पैसे आपलेच आहेत.” असे म्हणत त्याने हात जोडून नमस्कार केला.

त्या तरुणाच्या ईशान्येरीतर तेथे एकत्र जमलेले लोक आश्चर्य करू लागले.

“बहा रे, सरे काय तेच समजल्यागिवाय कोणालाही पकडून चोर म्हणून थोरडणे काय सांगले झाले का?” असे म्हणत गंगारामाला उलटवुलट बोलून तेथून सर्व जण निघून गेले.

तो तरुण तेथून जाताच गंगारामने आपल्या मुलीच्या हातून ती पैली घेत म्हटले-“बाळ, तुझ्या बाकदिवसाच्या दिवशी एका चांगलीच भेट मिळाली आता ह्या पैशाने तुझ्या करीता एक सोन्याची चेन करू.

त्यावर गंगारामची बायको त्याला दटावत म्हणाली-“बरे बरे, आजकाल लहान मुलांना सोन्याचे दागिने करणे म्हणजे चूक संकटात पडण्यासारखे आहे. आता ह्या पैशाने मी मलाच चांगल्या बांगड्या बनवून घेईन.

सुमतीने ही पैशांची पैली खेचून घेत बडिलांना म्हटले-“बाबा, आता मी किती वर्षांची झाले हो?”

“बाळे, तुला काय वाटते मला तुझे वय काय माहीत नाही व आज नऊ पूर्ण होऊन दहाव्या वर्षात पदार्पण करीत आहेस.” गंगाराम म्हणाला.

“मग ह्या तरुणाने जे कर्ज फेडले ते बारा वर्षांपूर्वीचे आहे. हे घर आपण खरेदी केले त्यानंतर वर्षाने मी जन्माला आले, ह्याचा अर्थ आपल्याला बर विकसेल्या रामनाथ दादाची हि अंगठी आहे. त्यातून आज तर त्यांना परिस्थितीमुळे आपल्या मुलाचा सांभाळ सुद्धा तीट करता येत नाही. त्यातून त्यांची तगबेत सुद्धा चांगली

नसते. ते घर आपला खूप खर्चनीत आहेत. मला वाटते हे सारे पैसे त्यांना एकदा तरी चांगल्या कावाला गेलील. मी आत्ताच दादांना देऊन घेतो थांबा!” असे म्हणत सुमती तेथून निघाली.

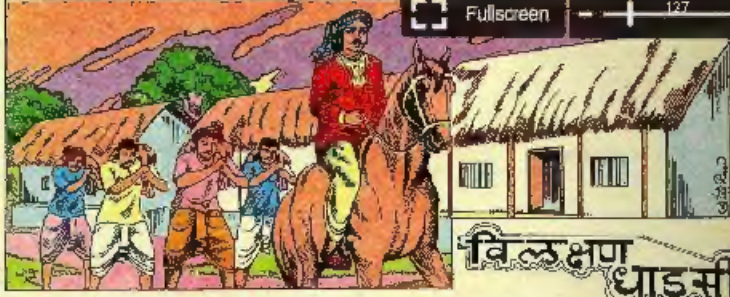
गंगाराम व त्याच्या बायकोला आपल्या मुलीचे उधार घेत पाहून खूप आनंद वाटला. गंगारामने अविश्व घेमाने विला जवळ भेटले व म्हटले-“बाळ, हे पैसे आपण दादांना लक्षा नेऊन देऊ. आपल्याला आता देवळात जायचे आहे ना!”

“बाबा, आज देवळात गेलो नाही तर फार मोठे नडणार नाही आहे. त्यातून दादांना जर आजच पैसे नेऊन दिले तर मला दुप्पटच पुण्य मिळेल. असे म्हणत सुमती पैली नेऊन रामनाथच्या घराच्या दिसोने जेरात पळाली.

वयाने लहान असून सुद्धा मनानी मोठी उदार असलेली आपली मुलगी पाहून आई-वडिलांचा आनंद उमाळून आला. त्यांनी अनोमन तिचे खूप कौतुक केले.

विलक्षण धाडसी

नारायणवर येथील शेतजमीनी पैकी थोडी फार जागा जमिनदारांची होती आणि त्या जागेवर बरीच संपन्न गावे वसलेली होती परंतु तेथील कचेरीत एक वर्ष पूर्ण होऊन सुद्धा कोणी कर, शेतसारा भरित नसे. तेव्हा जमिनदार आपला कारकुन कुणस्वामी ह्याला म्हणाला—“दिवाणजी, सांगा तरी आता काय करावचे?”

“सरकार, ह्याच विचार करीत वसून राहीलात फार शाहणपण! ते लोक येऊन कर व शेतसारा सर्वेच्या सर्व भरतील, एकदा का होईना असे झाले आहे का? हि गोष्ट त्यांना पटली की आपल्याकडून कर वसूल झाले नाही तरी काही नुकसान होणार नाही. तर राज आण त्याच्या नजरेतून खाली होऊ त्यामुळे मी स्वतः जाऊन काही काही गावातून कर वसूल करून

आणतो आणि बाकीच्या ठिकाणी आपल्या नोकरांना पाठवून त्यांना पूर्ण चुकवा देऊन ठेवतो.”

जमीनदाराला त्याची ती कल्पना आवडली. दुसऱ्या दिवशी दिवाणजी चार-नोकरांना घेऊन कर वसुलीच्या कामा करीता निघाला. एक आठवडा हिंडून त्यांनी अनेक शेतकरी लोकांकडून सारा वसूल केला. नंतर ते चौथे नोकर इतर गावात गेले व त्यांनी तेथल्या लोकांना पूर्वसुचना दिली की, त्यांनी ताबडतोब येऊन कचेरीत कर व शेतसारा भरावा.

दिवाणाने कर वसुलीची रक्कम चार वेगवेगळ्या ठिकाणी चार गाठोड्यातून बांधली व नोकरांना आज्ञा केली. त्यांनी ही चार गाठोड्या उचलून आपावीत व दिवाणजी त्यांच्या पुढे धोडयावर निघाला.

गणेश कलत्राणी

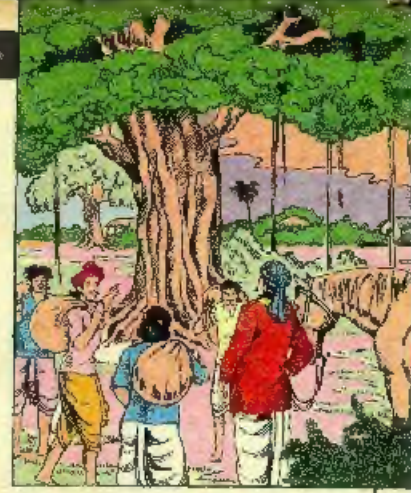
सुर्य मावळपर्यंत ते एका मोठ्या तळ्यापाशी येऊन पोहोचले तेथून अर्ध्या मैलावरच एक खेडेगाव होते.

दिवाणजीने विचार केला की त्या खेडेगावात रात्र काढणें काही बरोबर होणार नाही. त्यामुळे तो नोकरांना म्हणाला—“एका, आता काळोख पडू लागला आहे. ते आंबवर जे गांव आपल्याला दिसते आहे ते काही फार मोठे नाही वहा गांव वरे जेमतेम अस्तीक. पाटील तळठी कोणीच नसणार त्यामुळे माझे आश्वासित्य तेथे होणे अशक्य माझ्या धोड्यांना चारापाणी सुद्धा मिळणे मुश्किल तेव्हा मी बरळ शहरात निघून जाईन. पण तुम्ही सर्वजण आता काय करणार?”

नोकरांना दिवाणाचा उद्देश काय हो ससजला त्यातील एक जण म्हणाला—“माळक, दिवसभर हे ओझे उचलून वामवे अंग खिळखिळे झाले आहे. आज ह्या वडाच्या छाडाखाली आम्ही स्वयंपाक करून रात्र काढू व उद्या पहाटे पुन्हा निघू.

“ठिक आहे, तसेच करा. पण एक चांगले ध्यानांत ठेवा ह्या पैशांची खाली राखण करा” असा इशारा देत दिवाण तेथून निघून गेला.

दिवाण निघून जाता क्षणी चारी नोकर त्या वडाच्या वृक्षाखाली आले व तेथे विद्या

काढून त्यांनी गप्पा मारता मारता स्वयंपाक बनवला व तो खावला. नंतर चारी गाठोड्या एकत्र ठेवून त्यांच्या चारी बाजूंनी ते झोपले.

धोड्यावेळाने त्यातील शोभराज नावाचा थाणूस थोरायला लागला बाकी तिघे त्या आवाजाने चिडून तेथून उठले व एका नंतर एकाने एकेक तास पहारा सावयाचा अशा विश्चयाने ते निघाले. तिसऱ्यात वडाच्या फांद्यांमधून सळसळ असा काहीसा आवाज ऐकू येऊ लागला.

त्या तिघांची बाबरगुंडी उडाली. त्यांनी गिरजून पाहिले तेव्हा एक फेस पिजारलेली आकृती त्या शाखाच्या फांद्या खाली खेचित उतरत म्हणाली—“अरे ए, गंधदधानो

तुमची ही हिम्मत साऱ्या झाडाखाली येऊन स्वयंपाक पाणी केलेत आणि आता शोषताय का?'' असे म्हणत ती भाकूती फाटायला सारपटत लाली जतकून येऊ लागली.

त्या भयंकर आकृतीला पाहून तिघांची बोवडी बळली ते मागे न पहाता मुसाट पळू लागले. त्या सर्व प्रकारमध्ये शोभराजची झोप मोडली. तो आपल्या सवित्यांना पळताना पाहून मार्ग वळून पाहू लागला की ते का पळत आहेत. तेव्हा त्याला केस विचारलेली एक पिशाचिण दिसली.

ते तिबेजण औंठ मुडीत बसून धावड पळत कचेरीत खिळले व त्यांनी घडलेली घटना जमीनदाराला सांगितली. ते त्या तोंकरांवर भयंकर संतापले व आपली चार तोंकरांना बरोबर घेऊन तेथे झाडाखाली येऊन पोहोचले. त्यांनी पाहिले की शोभराज पेशाच्या साठोड्यांवर हात पसरून पहारा देत बसलेला आहे.

जमिनदाराला त्याच्या साहसाचे अत्यंत कौतुक वाटले. त्याने वक्षिणी म्हणून त्याला

संभर रुपये दिले. पैसे घेऊन तो शहरात आला. जे तिबेजण बाबरून पळून आले होते त्यांच्याकडून ती बातमी सर्व गावभर पसरली. शोभराज जेव्हा घरी आला तेव्हा त्याची बायको स्तुती करीत म्हणाली-''मला कल्पना सुद्धा नव्हती. तुम्ही एवढे धाडसीवीर असाला म्हणून!''

त्यावर शोभराज सटक्यात म्हणाला-''अज मी कसला शूरवीर हि गोष्ट तर फक्त मी व ती जटावाली दोघांनाच ठाऊक आहे. आम्ही तिघांना तरी पळण्याची नाकत होती साऱ्यात ती सुद्धा नव्हती म्हणून मी वेष्टुड होऊन तेथल्या तेथे पडलो. सकाळी जेव्हा धोड्यांच्या टांपाचा आवाज ऐकला तेव्हा मी झुड्डीवर आलो.

''ओहो असे काय! असे म्हणत शोभराजची बायको आश्चर्ये करू लागली आणि म्हणाली-''तरयग हे रहस्य फक्त तुम्हाला व मला दोघांनाच माहीती आहे. परंतु चुकूनही हे रहस्य दुसऱ्यासमोर उघड करून बोलून दाखवू नका!''

अग्नि द्वीप

[३]

[चित्रलेखा त्या विविक्त महापातून अलिचे मंडी व सेनापती राजमहालात येऊन गेले. त्या महालात राजासा आवायक असणाऱ्या सर्व सौंदर्य उपलब्ध होत्या. कुसुम्या दिवशी चित्रलेखने पिता महाराज ताऱ्केखर त्याला भेटायलास आले व त्याला असे आश्वासन देऊन गेले की, कधीही जरूरत पडली तर मी मदतीस तयार आहे. पुढे.....]

कुसुम्या दिवशी पहाटेच चित्रलेखने आपल्या राक्षस ह्या आधी आमच्या पशुपक्षांनाच पक्षिणांचा निरोप घेतला व आपल्या उचलून येऊन जात होता. परंतु जाता तो परत येऊन पाहिले तो काय महालाच्या जवळपास नागरिकांची ही प्रचंड गर्दी जमली होती. ते सर्वेजण रडत भाकत

उघाडायचे नांव ऐकताच चित्रलेख उभा हादरला. परंतु त्याच क्षणाला त्याच्या-लागले-''महाराज, आमचे रक्षण करा. तीस पोहचतच जागे झाले. दुसऱ्या क्षणाला तो विचार करून मनांत म्हणू लागला की

आता आपण काही असहाय्य नाही. राज्य, प्रजा सैन्य इत्यादी दाखवणारे राजा झालो आहेस. आपल्या राज्यातील रक्षकांच्या प्रजेला खळगारा मग तो राजस असो किंवा मानव कोणी का असेना त्यांचा संहार करण्याची जबाबदारी आपली आहे. तो उपाक्ष मुद्धा का असेना त्याची चांगलीच अहल आपण मोडायला पाहिजे.

चित्रसेनने हाका येत लोकांना विचारले—
“तुम्हा लोकांना कसे झळक की तुमचे पशुपक्षी उपाक्ष राजसच उचलून घेऊन जात आहे? दुसरे कोणी नाही?”

हा प्रश्न ऐकताच तेथील लोकांच्या मध्ये एकच हलकळीत माजला.

काही वेळानंतर त्यांच्यातील चार प्रमुख माणसे पुढे येत म्हणाली—“महाराज उपाक्ष व त्यांच्या सेवकांनी आमची जनावरे व माणसे उचलून नेताना आमच्यातील काही लोकांनी स्वतःच्या खोळ्यांनी पाहीली आहेत. नरमास खाणाऱ्या राजसां शिवाय दुसरे कोण माणसे उचलून घेऊन जातात?”
नागरिकांमधील त्या प्रमुख व्यक्तीच बोलले ऐकून चित्रसेनला मोठे विचित्र वाटले. त्याने विचार केला की, ससे पाहिले तर पशुपक्षी उचलून नेणारे उपाक्षाने सेवक असू शकतील परंतु माणसे पळवून नेणारी दुसरी कोणची तरी झोळी असावी.”

“ठिक आहे, तुम्ही सर्वजण आता आपापला धरी जा. एक बोन दिवसात मी उपाक्ष व त्यांच्या सेवकांना रोखून ठेवण्याचा प्रबंध करतो.” चित्रसेन म्हणाला.

चित्रसेनचे उत्तर ऐकताच मंत्री त्याच्यापाशी आला व त्याच्या कानात कुजबुजत म्हणाला—“महाराज मी आपल्या हुतांकडून उपाक्ष राजसोच्या संबंधी ऐकले आहे. तो महाभयंकर राजस आहे.”

चित्रसेन महात्म्याच्या शय्याची बडीत बोलला—“असेल! तो महाभयंकर राजस मुद्धा असेल परंतु आपल्या जवळच्या देत असलेला धास पाहून आपण काय गण रहायचे. आमचा सेनापती कुठे आहे?”

हा प्रश्न ऐकताच राजाच्या पाठीमागून चालत येत असलेला सेनापती झटक्यात पुढे बाला व म्हणाला—“महाराज, काय आज्ञा आहे.”

“आपले सैनिक कुठे आहेत? ते सर्व पराक्रमी व सत्कारनास निष्ठात हुषार आहेत ना?” चित्रसेनने विचारले.

सेनापतीला थोडेसे आश्चर्य वाटले तो म्हणाला—“महाराज, त्यांची हुषारी व पराक्रम ह्या बाबतीत दुसरा कोणी नरोजरी करणार नाही. पाहीजे तर ते सर्व तोंडराचा चुरा करून दाखवतील.”

“ओहो! कोणताही मानितवाली वल्लिष्ठ साणूव डोंगर कोडून दाखवेल. माझ्या म्हणण्याचा अर्थ तो नाही. जरूर पडली तर आपले सैनिक त्या उपाक्ष राजसाला सामना देण्यास समर्थ आहेत का नाही? हे मला पहायचे आहे.”

हा प्रश्न ऐकताच सेनापतीची दांतखोळ बसली तो गर्भगळीत होऊन तपूष् करित म्हणाला—“महाराज, तो राजस.....ह्या-नंतर तो आपली काही बोलणार तितक्यात चित्रसेनने तो धावतून गेला असल्याचे पाहिले व त्याला क्षणभर हंभू बाले. तो म्हणाला—“सेनापती राजसाचे नुसले नांव काढले तर तुमची अशी अवस्था मग सत्रुचे तर नावच काढायला नको. ठिक

आहे आता सांगा ते लोक कोणत्या ठिकाणी रहातात?”

त्यावर सेनापती पुढे होत पश्चिमेकडे असलेल्या तटापाशी गेला. चित्रसेन जेव्हा अवळ गेला तेव्हा त्याने दूरवरच्या डोंगर-माथ्यावर व अंगलात असलेली ठिकाणे दाखवित म्हटले—“महाराज, त्यांच्या लोकांनी व्हावयास त्या जागेचा उपयोग केला आहे. आपले हजारो सैनिक त्या बाजूलाच तंबू बांधून तेथे पहारा देत आहेत.

चित्रसेनने पाहिले कित्येक लोक तेथे काम करत होते. कित्येकजण हातात कुदळे-फावडी घेऊन जागा संयतक करण्यात गुंतले होते. ते पहाताच चित्रसेनला

Restore

127

अभिमान वाटला की आपल्या जवळ केवळ संपत्तीच नसून मनुष्यवळ सुद्धा आहे. असा विचार घेताच त्याला स्फुरण आले. त्याला बर्याच प्रसन्न वाटले. आपल्यावर महान उपकार करणाऱ्या मित्राचे क्षणभर त्याला स्मरण झाले व त्याने कृतज्ञतेने शान झुकवली.

त्याचवेळी भंडाराने हावाला धुक सल्ला देत म्हटले—“महाराज, आपण आपल्या सैनिकांना त्यांच्यावर हल्ला करायचास पाठविण्यापूर्वी जीवा विचार करावा.”

“मी आपल्या सैनिकांना उगाच राक्षसां-वर हल्ला करण्यास पाठवू इच्छित नाही. की स्वतः त्यांच्याशी बोलण्यास जाईन” असे म्हणत सेनापतीकडे बळत चित्रसेन

म्हणाला—“काय तुम्ही बला राक्षसांची रहाण्याची बरोबर जागा दाखवाल ना !”

“मी आपल्या गुप्तहेरांपासून त्या उघाच राक्षसांचे खाण्याचे ठिकाण नुकतेच शोधले आहे.” परंतु “महाराज, आपण असे ऐकटेच.....” सेनापती स्वतःशी पुटपुट लागला.

“मी एकदाच त्यांच्या ठिकाणापाशी जाणार नाही. तर त्यांच्या पाशी रस्ता दाखविण्यासाठी आज्ञा बरोबर काही सैनिक पाठवीन हवे तर मू सुद्धा माझ्या बरोबर यावे.” चित्रसेन म्हणाला.

“महाराज, तुम्ही हे काय म्हणता आपल्या कारीगा मीच माय वग प्रत्येक सैनिक प्राण अर्पण करायचास तयार बसलेले

आहेत.” सेनापती राजाकडे म्हणाला. ह्याबरोबर चित्रसेन सेनापती व घोड्या सैन्याबिनी उघाच राक्षस येथे रहात होता तिकडे निघाला काही गुप्तहेरांचा राक्षस रहात असलेले ठिकाण माहीत होते. त्या-मुळे ते सर्वांत पुढे झाले. व त्यांना मार्ग दाखवू लागले. बरोबर मध्यान्ह पर्यंत ते एका घनदाट जंगलास बऱ्याच लांब वेळून पोहोचले. तेथून जवळच उघाच राक्षस रहात असलेले ठिकाण दिसत होते.

जंगलामध्यावरच्या तटाट आगी उघाच राक्षसांच्या सैनिकांनी चित्रसेन व त्याच्या सैनिकांना येत असलेले पाहिले. व ते आनंदाने नाचू गाऊ लागले व खिचळत नाचापसात म्हणाले—“अरे वा रे ! हे तर माहीत ना ?”

मनुष्यप्राची किसी बुद्धिमान माहेत. हे लोक आयुष्या व आयुष्या मालकाचा बाह्य वनण्यासाठी स्वतःहूनच हुतवा लांब चालत येथे आले पण !”

त्या सैनिकांना पाहून चित्रसेन त्यांना म्हणाला—“अरे ऐका, आम्ही नांद चित्रसेन आहे. तुम्ही आपल्या मायकास जाऊन सांगा की, मी त्यांच्या भेटीसाठी आलो आहे.”

ते ऐकताच राक्षस जोरजोराने खिदळू लागले व म्हणाले—“तुम्ही माणसांचे मांस तर एकत्र प्रकारच असते. तुम्ही मांस काय वेगळे आहे का ? तुम्ही कपडे तर बर्याच मोठ्याच आहेत. मू काय कोणता राजा नाचापसात म्हणाले—“अरे वा रे ! हे तर माहीत ना ?”

“हो, हो, मी राजाच आहे. महाराज चित्रसेन आहे. ज्यास्त फाजीलपणे बोललात तर एकेकाची वामडी खोळवीन. येथून पांच सहा मैलावर” लांब असलेल्या किल्ल्या खंयची काही तुम्हाला माहीती नाही.” चित्रसेनने जरा विबीनेच विचारले.

त्या महालाचे हांव ऐकताक्षणीच राक्षस पावरून गेले व त्यांना म्हणू लागले-“अधू, आम्हांला क्षमा करा. आंघाची चुक झाली. वामच्या मेन्याने आपल्या त्रिषथी सर्व काही पोस्टी सांगितल्या आणि एक पोस्ट सुद्धा सांगितली की आमच्या भविष्य काळातील होणाऱ्या महानत्याला आपण पाठवणार आहात रुपा करून घावे. आमचा नेता

किल्ल्याच्या धात आहे.” असे म्हणत चित्रसेन व त्याच्या बरोबरची माणसे उग्राक्षच्या किल्ल्याच्या बाजूने पुढे पुढे जाऊ लागली.

उग्राक्षच्या रक्षाता किल्ला मोठा विचित्रच वाटत होता. त्याने जंगलाच्या मध्यभागी असलेले छोटे छोटे पहाड फोडून त्यामध्ये छोटी दानने दारे वृक्ष वगैरे बांधलेले होते. त्या किल्ल्याला चौफेर उंच भिती व चौहोबाजूने वृक्ष होते त्याचे दार म्हणजे एक मोठी शिळा फोडूनच तयार करण्यात आली होती. जर कां कोणी मानवाने हल्ला केला तर त्यावर कच्चाकरणे अवश्य होते. मग दुसरा राक्षस मुद्धा त्यावर हक्क याजवणे कठीण.

चित्रसेनने त्या विचित्र वाटणाऱ्या किल्ल्याकडे स्तब्ध नजरेने पहात त्याचे मुखद्वार पार केले व आत गेला. तेव्हा त्याला उग्राक्ष राजासाचे विकट हास्य ऐकू आले तो आपल्या महालातील एका उंच आसन असलेल्या शिळेवर बसलेला होता.

“अरे, चित्रसेन तू तर तुझा जेव्हा मुलगा जायचे वचन दिले होतेस तो कुठे आहे ?” असे म्हणत चित्रसेनच्या बरोबर आलेल्या सर्व लोकांना तो निरखून पाहू लागला.

“हे पहा, उग्राक्षा, तुला स्मृतीअंश तर नाही झाला. परवाच तर तुला मी तसे

बचव दिले होते तेव्हापासत तुला अठरा वर्ष होऊन गेली असे घाटले की काय ?” चित्रसेन म्हणाला.

चित्रसेनचे बोलणे ऐकून उग्राक्ष खळाळून हसू लागला.

“राक्षस जेव्हा बुद्धीत असतो तेव्हा मानव जातीला तो अती भयंकर होतो असा स्थितीत जर कां त्याची मतीग्रम झाली तर तो मानव प्राण्याचा सर्वनाश करेल” उग्राक्ष म्हणाला.

“मी सर्वमानव जातीच्या वावरीत काही जाणत नाही परंतु माझ्या राज्यातील मानवप्राणी नष्ट होऊ लागले आहेत ना! चित्रसेन म्हणाला.

“तुझे राज्य....” असे म्हणत उग्राक्षला आश्चर्याचा धक्का बसला नंतर हसत म्हणाला-“हो, हो, उग्राक्षाचे हे सारे बंगल म्हणजे तुमचे राज्य आहे. नर्मदानदीच्या किनाऱ्यावर पसरलेले चबलगिरीचे राज्य सोडले तर बाकी तिन्ही दिशेला पसरलेले उग्राक्षाचे हे अंगल संभर थोडने तरी लांब पसरलेले आहे.” उग्राक्ष म्हणाला.

“ह्या जंगलातील वसलेली वावे व खेडी. वामचे रक्षाणाऱ्या माणसांचा तुमचे अनुचर संहार करीत आहेत. पक्षुपक्षांना उचलून घेऊन जात आहेत हे तू घातलेल्या अटीच्या विरुद्ध आहे. त तर मला

ह्या प्रदेशात शांततापूर्वक राज्य करण्यास बांगितले होतेस ना!” चित्रसेन म्हणाला.

चित्रसेनचे बोलणे ऐकून उग्राक्षाचा चेहरा खाली पडला. तो काही बोलणार तितक्यात थोडा थांबून त्याला म्हणाला-“तुम्ही सर्वांनी त्या समोरच्या दगडावर जाऊन बसा” असे म्हणत तो चित्रसेनकडे केविलवाणे पहात म्हणाला-“चित्रसेन, तू चुकीची समजून करून घेत आहेस ह्या जंगलात मनुष्याचे जे अपहरण होत आहे ह्याला कारणीभूत माझे अनुचर नाहीत. परंतु दुसरे आहेत.”

“तू काय माझा विश्वास हंपादन करू पहातोस की काय आपले अनुचर मनव्यांचा

संसार करीत नाहीत काय वेडवी! लावले नाही ना!" चित्रसेव संतापाने त्याला म्हणाला

मी काही तसे म्हणत नाही की माझे अनुभूत तुम्हा लोकांना त्रास देत असतील एखादे वेळेत काही एका सध उत्सवा प्रत्ययाने त्यांनी एखाद्या सांगसाचा बळी घेतला असेल. परंतु गांवावर धाड सांगून माणसे पळवून नेणारे हे कुसरे कोणी तरी असतील. ते राक्षसांपेक्षा जास्त क्रूर आहेत आणि भयंकर सुडा" असे म्हणत रक्षाक्ष सज्जत झाला व त्याला म्हणाला "चित्रसेव तु कधी अग्नी द्वीपचे नाव ऐकले आहेस का?"

'मी आजपर्यंत त्याचे नाव कधीही ऐकले नाही" चित्रसेव आश्चर्य व्यक्त करून म्हणाला

तर मग आजची रात्र तु व तुझे साथीदार येथे रहायलास तयार व्हा. म्हणजे रात्रीच्या वेळी येथे येणारे क्रूर प्राणी मी तुम्हांस दाखवून देतो. ते जखमिले आम्हां राक्षसांची

बरोबरी करू शकत नाहीत परंतु ते एका भयंकर व विचित्र भ्रष्टा पक्षी प्राण्यावर वसून येतात ते प्राणी पक्ष असून उडत उडत येतात. त्यामुळे आम्ही त्यांना पक्षीप्राणी म्हणतो. त्यांना तोंड देण्याची शक्ति आमच्या मध्ये नाही. तरीही मोठ्या मुक्किलीन अग्नीद्वीप वसून उडत आलेल्या एका पक्षावरील सांगसास आम्ही आमच्या नजर कंदत बंदी केले होते परंतु कसल्या तरी व्याधीने ती व्यक्ती दुसऱ्याच दिवशी मरण पावली. जर कां तुला त्याच्या हाडांच्या सांगला पहायला असेल तर जल तू माझ्याबरोबर मी तुला दाखवतो" उपास त्याला म्हणाला.

"सांगला नाही. ... जर कां तू म्हणालस ती गोष्ट खरी असेल तर मी त्या दृष्टीने विचित्र पक्षावर वसून येणाऱ्या क्रूर लोकांना स्वतःच्या डोळ्यानेच पाहू इच्छितो." चित्रसेव म्हणाला

उपासाने त्याच्या म्हणण्यास समजी दर्शवून व मान हलविनी. (कमळ)

चांगला वाईट

विश्वमादित्वाचे आपका हळू खोडका नाही.

तो काळाजवळ येता प्रेता काळावर काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे मीनपणे पक्ष्याच्या विषेने चालू लागला. ऐकू!

ब्रेतात बसल्या वेळात त्याला म्हणाला-

"राजा! तू इतकी वेळून कातो जाहेस परंतु त्यामुळे तुझ्या हातून नीतिबद्धीचे धाकन होते आहे की नाही याचा विचार केला आहेस का? कारण ह्या जगात चांगला किंवा वाईट ह्या संदर्भाचा तुझ्या वरून समजणे सुद्धा शक्य नाही त्यामुळे आपण नेहमी पहातो की चांगला माणूस तुलास सहन करतो व वाईट त्याचा फायदा उठवतो. ह्याचे उदाहरण म्हणून मी तुला दोन व्यापाऱ्यांची गोष्ट सांगतो सक्ष वेळून ऐक" असे सांगून वेळात गोष्ट सांगू लागला.

कोणता एका नगरात उत्पन्न व जन्म नाव नावाचे दोन व्यापारी रहात होते

देवादास गोरी

सरपालने नेहमी सदाचार इमानदारीने व्यवहार करून आजो ठपके कमावले होते परंतु बख्शनाभाने उलट अनेक अपायकारक चालचलनचल अन्वय करून जोकना कुबाडून पैसा कमावला होता. त्यामुळे मयरातील अधिकांश लोकांना त्याची भीती वाटत होती

बख्शनाभच्या आजोबांना त्यांच्या त्या बागवडीचे अतिशय दुःख होत होते त्यांनी मातवाला अनेक प्रकाराने समजून सांगण्याचा प्रयत्न केला तरी ती त्यांना टोळवा टोळवी करून गेली—“मी तर धर्माचे पालन करतो अधर्मपूर्ण व्यवहार करीत नाही ना!

हे म्हणत—‘बाळा, व्यापार धर्मविरुद्ध मानवधर्म विरुद्ध पटीने खेळ असतो पु तर त्याची उपाय करतोस नू तशा कामासाठी नेहमी सरपालकाचा आदर्श डोळ्यासमोर ठेव” अशा प्रकारे बख्शनाभने आपल्या मातवाला बऱ्याचदा समजवायचा प्रयत्न केला. परंतु त्याने त्याच्या बोलण्याकडे पूर्णपणे दुर्लक्ष केले

शेवटी बख्शनाभक त्रासून गेला. गावाबाहेरील एका भावभात पूर्वीपासून रहात असलेल्या आधुने त्याने दहीने चैतले व त्यांना आपल्या मातवाला सांगी बसवि करून केला व म्हटले—“स्वामी वला फक्त एकाच गोष्टीची भीती आहे की, साक्षात् आपल्या कर्तृत्वाचे नक्कीच बागले प्रायश्चित्त सोपेल तरी कृपा करून सांगा की, कोणत्याकारनाच त्याचे मन परिवर्तन होईल.

साधूने क्षणभर विचार केला व म्हटले—‘सर्वजण ह्या मयरातील सर्वांत भीळा व्यापारी आहे त्याने व्यापारात जाऊ ठपके कमावले आहेत तरी मुळा इतर व्यापारी बख्शनाभचे अनुकरण करू पहातात कारण की व्यापारात धर्मोक्ति बुराचार ह्या सरळ मार्ग नाही जर का बख्शनाभच्या सगळे परिवर्तन घडते तर इतर व्यापारी नक्कीच मुघावतील त्यावर मी उपाय सांगेन. तु मातवाला पाठवून दे.

अपित्या आजोबांच्या समवेत वख्शनाभ साधूचे दर्शन करण्याच्या उद्देशाने जाला साधून त्याला आदिनाद दिला व म्हटले—“वरत, जवळच्या जंगलात बराहगिरी आहे. ह्या पर्यटकाच्या विखरावर एक गुहा आहे त्या गुहेच्या आत हिरवेगार दगड आहेत. ते दगड चौकोनी आकाराने आहेत व ते चमकतात. जर का तशा प्रकारचा एक दगड जरी कोणापाशी असेल तर त्याला मातीचे मुढा सोने करता येते परंतु त्या गुहेपाशी तुला जर पोहोचण्याचे जाले तर तुम्हावरच असणारा एक साथीदार पाहिल की तो व्यापारात खरेपणा व ईमानदारीने व्यापार करतो. मी तुम्हा आजोबांच्या सोबण्याच तुला हे रहस्य सांगित आहे”

साधूचे बोलणे ऐकून बख्शनाभ अत्यंत प्रसन्न झाला त्याने जाणले की आपल्या बरोबर येणारा एकटा साथीदारच आहे त्यानंतर बख्शनाभ सरपालच्याकडे जात म्हणाला—“मित्रा, व्यापाराचा मावावर मी अनेक पापकर्म केली आहेत तरी त्या पापांचे प्रायश्चित्त करावे म्हणतो ते फक्त एका उत्तम वरिष्ठ असलेल्या व्यापाऱ्यासोबत बराहगिरीच्या गुहेमध्ये असल्या देवाला साष्टांग नमस्कार करण्यानेच होवू शकेल. तु माझ्याबरोबर त्या गुहेपर्यंत निघाल का?”

बख्शनाभच्या यत्नांमधे होत असलेला बदल पाहून सरपालला अत्यंत आनंद वाटला. त्याने त्याला सवत करण्याकरीता

होकार दिला. त्यानंतर ते दोघे वराह गिरीच्या गुहेकडे निघाले. चार दिवसांच्या कठीण प्रवासानंतर ते वराहगिरी डोंगरावरच्या गुहेपाशी संऊन पोहोचले

गुहेच्या आत खूपच अंधार पसरला होता. त्यां कोघांनी जसा गुहेमधे पाय ठेवल्यातसा तशीच आवाज स्पष्ट ऐकू आला—
"कोण आहे रे? कुसऱ्या क्षणी गुहेचे दार फटूकत बंद झाले

भीनीनं वज्रनाभच्या फ्हाला कोरडे पडली. परंतु सत्यपालने गभीरचे स्वराने उत्तर दिले—
"आम्ही देवाचे दर्शन घेण्याच्या ह्मणून आला आहोत! आत कोण आहे?"

"काय तुम्हाला मला पहाण्याची इच्छा आहे" म्हणत खदखदा हसण्याचा आवाज ऐकू आला

कुसऱ्या क्षणी मगं गुहेत लख्ख प्रकाश पसरला. समोर प्रचंड अक्राळ विक्राळ आकृतीला पाहून दोघांची घाबरगुडी उडाली. दोघे धरधर कांपू लागले थोड्या वेळाने सत्यपालनं मोडते वेगं करून विचारले—
तुम्ही कोण आहात? ह्या गुहेत कायकाय रहाता? आम्ही आपले काय उपकार करावेत?"

तो अक्राळ विक्राळ आकाराचा विकृत रुपात हंसू लागला व म्हणाला—
"ह्या गुहेत हिरवा दगड आहे तो दगड ज्याच्या जवळ असेल त्यानं जर भातीला जरी स्पर्श केला तरी मातीच सांनं होतं ते प्राप्त होणाऱ्या योग्य अस्तित्वाचा घटकदे मी डोळे लावून आहे तो दगड त्याच्या हाती सोपवताच मला ह्या भयंकर विकृत रुपापासून मुक्ती प्राप्त होईल"

तो हिरवा दगड प्राप्त करण्यासाठी कोणत्या प्रकारची योग्यता हवी?" सत्यपालनं विचारले

"उत्तम चरित्र हेच एक योग्य भाव आहे" भयंकर आकृतीचा माणूस म्हणाला. ते उत्तर ऐकताच वज्रनाभ स्वतःला सांगतून खुश होत म्हणाला—
"मी एक

उत्तम चरित्रवान आहे मलाच तो हिरवा दगड द्या."

तू उत्तम चरित्र ठेवणारा नाहीस तू व्यापारात वनेक बाईट कामे केली आहेस सितार्याई नावाच्या एका गरिब बाईला फसवून तू दहा हजाराने सोने फक्त चारशे रुपये देऊन घेतवस हो ना!" भयंकर माणूस म्हणाला

आपले गुपित ह्या भयंकर आकृती-वाल्याला कसे कळलं बरे तरी तो जरा लुखा घाबरला नाही परंतु उलट म्हणाला—
जर कां व्यापारात फायदा करावयाचा असेलतर थोडीशी झुटगिरी कराव-
पायच वाहित, माझा सोबती दलमुप्तनं सीताबाईच्या घरावर अन्यायपूर्वकच जप्ती

घातकी आहे. त्याची बर बरोबरी केली तर माझा अन्याय बरताच वेत नाही

परंतु तो अक्राळ विक्राळ माणूस त्याच्या सोपण्याने सतुष्ट झाला नाही त्याने त्याचे सर्व घोर अचराच उपवलीस बाणून दिले तरी वज्रनाभने आपल्याहून जास्त घोर अन्याय करण्याची त्याच्यासमोर तुलना केली

थेंवटी तो विक्राळ माणूस कानावर हात ठेवत म्हणाला—
तुझ्या नावाने तर सारे लोक खडे कोडते आहेत. तुझ्यासारखा पाप-
कर्म करणारा तिथी जगात सापडणार नाही. तेव्हा तो हिरवा दगड मी सत्य-
पालनाच देणार कारण तोच एक उत्तम चरित्रवान व्यक्त आहे

होकार दिला. त्यानंतर ते दोघे बराह गिरीच्या गुहेकडे निघाले. चार दिवसांच्या कठीण प्रवासानंतर ते बराहगिरी उगिरा बरेच्यार गुहेपाशी येऊन पोहोचले.

गुहेच्या आत कूपच अंधार पसरला होता. त्या बोपांनी जसा गुहेमध्ये पाय ठेवला तसा गभीर आवाज स्पष्ट ऐकू आला—
“कोण आहे रे? हुमत्या क्षणी गुहेचे दार फटकन् बंद झाले.”

भीतीने वज्रनाभच्या भशाला कोरड पडली. परंतु सत्यपालने गभीरच स्वरात उत्तर दिले—“आम्ही देवाचे दर्शन घेण्याच्या दृष्टीन आला आहोत! आत कोण आहे?”

“काय तुम्हाला मला पहाण्याची इच्छा आहे.” म्हणत सदसदा हुमत्याचा आवाज ऐकू आला.

हुमत्या क्षणी सर्व गुहेत लल्ल प्रकाश पसरला. समोर प्रचंड अक्राळ विक्राळ आकृतीला पाहून दोघांची पांथरगुडी उडाली. दोघे थरथर कापू लागले. बोडघा वेळाने सत्यपालने बोडते वीर्य करून विचारले—

“तुम्ही कोण आहात? ह्या गुहेत कशाचा रहात? आम्ही आपले कन्य उपकार करावेत?”

तो अक्राळ विक्राळ आकाराचा विकृत रूपाच हंडू लांगला व म्हणाला—“ह्या गुहेत हिरवा दगड आहे तो दगड ज्याच्या जवळ असेल त्यानं जर मातीला जरी स्पर्श केला तरी मातीच साने होते ते प्राप्त होणाऱ्या योग्य व्यक्तीच्या वाटकडे मी छोळे लावून आहे तो दगड त्याच्या हातां सोपवताच यला ह्या भयंकर विकृत रूपापासून मुक्ती प्राप्त होईल.”

तो हिरवा दगड प्राप्त करण्यासाठी कोणत्या प्रकारची योग्यता हवी? सत्यपालने विचारले.

“उत्तम चरित्र हेच एक योग्य मान आहे.” भयंकर आकृतीचा माणूस म्हणाला. हे उत्तर ऐकताच वज्रनाभ स्वतः ला सामोरावून लुस होत म्हणाला—“मी एक

उत्तम चरित्रवान आहे मलाच तो हिरवा दगड द्या.”

तू उत्तम चरित्र वंशगाय नाहीस. तू व्यापारात वनेक वाईट कामे केली आहेस. जितकाई गावाच्या एका परिब बाईला फसवून तू दहा हजाराने सोने फसव चारशे रुपये देऊन घेतलास हो ना!” भयंकर माणूस म्हणाला.

आपले गुपित त्या भयंकर आकृती-वाल्याला कसे कळलं वरं तरी तो जरा बुद्धा पावतला नाही परंतु उलट म्हणाला—
“जर कां व्यापारात आपदा करावढा व बसेलतर थोडीशी कूटगिरी कराव-
पायच पाहिजे. माझी सोबती रत्नगुप्तते शीतमाईच्या घरावर अन्यायपूर्वकच जप्ती

धातली आहे. त्याची जर बरोबरी केली तर माझा अन्याय वरताच येत नाही.

परंतु तो अक्राळ विक्राळ माणूस त्याच्या सोपण्यात समुष्ट झाला नाही. त्याने त्याचे सर्व घोर अपराध उमडकीस आणून दिले. तरी वज्रनाभने आपल्याहून जास्त घोर अन्याय करण्याची त्याच्याहमोर मुलता केली.

शेंवटी तो विक्राळ माणूस कानावर हात ठेवत म्हणाला—“तुम्हाला माझा तार सारे लोक खंड फोडत आहेत. तुझ्यासारखा पाप-
कर्म करण्यात तिथी अगत सापडणार नाही. तेव्हा तो हिरवा दगड ती सत्य पाळलाच देणार कारण तोच एक उत्तम चरित्रवान व्यक्ति आहे.

छान, छान मला सांग तरी त्याची काय खुबी आहे" वज्रनाभ सतापातिरेकान म्हणाला.

'सत्यपाल व सीताबाईचा सारा वृत्तात त्यान वज्रनाभला सांगितला. त्यानंतर तिच्यावर दहा दंडांचे त्याने तिला आपल्या व्यापारातले हिस्सा विला, भयंकर आकृतिवाला म्हणाला.

वज्रनाभ अदृशिली म्हणाला— सत्यपालाने आपल्या व्यापारातले वाटा देण्यासाठी सीताबाईकडून पचविस रुपये घेतले परंतु गुणसेन नावाचा बाणखी एक व्यापारी आहे त्याने निध्याकडून एकच रुपया घेतला सत्यपालाकडून त्याची उधारला जास्त नाही

कां? कारण त्याने तिच्या पासून जास्त पैसे घेतले हे वाईट काम नाही कां झाले? त्यावर तो भयंकर आकृतीवाला गप्प राहीला नाही त्याने त्याचे वेगवेगळे गुण सांगून त्याचा मोठेपणाच दाखवून दिला तेव्हा वज्रनाभ गुहेत एक प्रचंड प्रकाशाचा लोळ आला व पाण्याने लबायच्या आत त्या विचित्र भयंकर प्राण्याच्या जागी एक गंधर्व सादृश्य झाला. त्याने त्या दोघांना नमस्कार केला व म्हणाला—“आपल्या लोकांमुळे मला ह्या जगातील उत्तम कार्ये समजू शकली त्याने मला जे पुण्य प्राप्त झाले त्याचे फळ म्हणून माली हि विकृत काया नष्ट झाली म्हणून मी आपल्या दोघांचा फार फार ऋणी आहे परंतु मी गुहेत असलेल्या तो हिरवा दगड एकालाच देऊ शकतो म्हणून सांगी तो मी कोणाला देऊ?”

तुमच्या मनात ज्या कोणाला जाय याचा आहे त्याला ह्या सत्यपाल म्हणाला. सत्कार्य फक्त एकल्यानच तुम्ही सापापासून मुक्त झालात तर मग सत्कार्य केले तर तुम्हाला केवळ पुण्य प्राप्त होईल मी आज आतापासूनच माला स्वभावं गुण धर्म बदलतो तो हिरवा दगड मलाच द्या.” वज्रनाभ म्हणाला.

त्यानंतर त्या गंधर्वाने तो हिरवा दगड वज्रनाभाचा हाती दिला व ती अदृश्य

झाली. दुसऱ्या जगाचा गुहेचे तोंड बंद करणारा दगड जाळी धरंगळत पडला व गुहेतील वाट उघडली.

गंधर्व गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला—‘राजा, बाईचा मनात काही क्षणा आहेत गंधर्वाने जांगले करिक असलेल्या सत्यपालला तो हिरवा दगड व देता वाईट वारिण्याच्या वज्रनाभला कां दिला? काय त्यामुळे गंधर्व सापापासून मुक्त झाला म्हणून तर नाही ना! कां ह्या गोष्टीवर विश्वास ठेऊन दिला की, त्याने त्याला आश्वासन दिले की तो भविष्यात उत्तम माणूस म्हणून व्यवहार करेल तसे तर नाही ना!’ या शक्यते समाधान कारक उत्तर दिले नाहीस मुद्दामा डोळ्याची खंभर सक्ते होऊन तुड्याव पायावर लोळू लागली.

तेव्हा विक्रमादित्य म्हणाला—“गंधर्वाने वज्रनाभला हिरवा दगड दिला. त्यावरूनच स्पष्ट दिसून येते की वाईट वालीचा माणूस लाभ मिळावा म्हणून वाईट आहे व उत्तम स्वभावाच्या माणसाचे नुकसान होत आहे

परंतु विचार करून पाहिला तर ते खरे होणारे नाही. सत्यपालाने जांगल्या मार्गाने व्यापार करून काही रुपये मिळवले अशा माणसाकडून समाजातील लोकांचे काही नुकसान होणार नाही स्वकार्मच उपास फळ मिळू शकले ते स्वतः सत्यमायने झोळ्याने पाहिले व त्यानेसुद्धा त्याचाच मार्ग आत्ममायचे मनाची ठरविले. परंतु तसे ठरवून सुद्धा त्यापाराने त्याला लाभ झाला नाही तर तो पुन्हा पुर्वीचेच वाचरण करून अत्यायाने लोकांना सुखाडेल व त्यामुळे पुन्हा जंतू लोक त्याला बळी पडतील, महायाम्याने सांगितल्या प्रमाणे फक्त स्वर्ग करताच होणे वनजारा तो हिरवा दगड त्याच्यापासी नसेल तो कितीही लोभाला बळी पडला तरी वाईट कार्ये करणार नाही ह्या धर्मसुत्राला आधारून त्या गंधर्वाने तो हिरवा दगड वज्रनाभला दिला’

अशा तऱ्हेने राजाचे तीन भंग होताना वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला. व झाडाळा जाऊन लोडकाटू लागला (कल्पित)

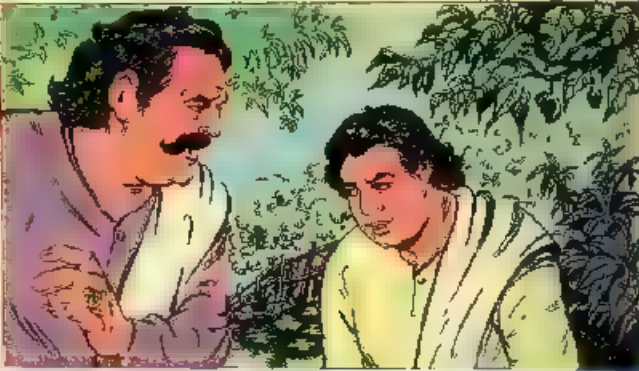

अकल हुषारी

एका संवसाकाळी जमीनदार आरल्या घराच्या पुत्राचा अंगवाल फिरत होता. तेव्हा त्याचा कुमाराचा काही कामासाठी म्हुणत तेथे आला. जमीनदाराने त्याच्याची हकड्या लिकड्या भाषागोष्टी केल्या आणि नंतर तो तेवून जाऊ लागला तो जात असलेला दालन जमीनदाराने त्याला अवचित आपली हिऱ्याची अंगडी दाखवित म्हटले— "पहू हि अंगडी प्वाले जमवली आहे ती बांगलाच कुमल कारागीर अवांचा हिण सुद्धा अथवा किमती आहे हा रहा. कसा चमकतो आहे ? अशा मूढ तरेने रे ? चमकतो ना ?"

मुमास्ताने म्हणाला— सरकार, क्षमा करा आपण प्रथम जर विचारले असलेल को हो अकडी कशी चमकते आहे तर मी माझे त्या बद्दल मज समितले असते पण जर तुम्ही स्वतः त्याची लुपुण कर लागावय तर मी तुमच्या विचारांची शंखला मजे तोडण्याची हिममत कशी करावी आणि तुमच्या विचारांची जरी मी एकमत झाली तरी स्वतः जाणव तुम्हांला वाटला नसता त्यामुळे मी राग्य राहोवो.

मुमास्ताने बोडब्यात आपल्या उत्तराने जमिनदारला क्षमा विहित ठंगाने समजावत कोणेकसोच कडवा प्रकारे मोलाचाली करावयाच हवी. त्यावर जमिनदाराने प्रत्यक्ष जाऊन बुध होत त्याला ही अंगडी बक्षीस म्हुणून देऊन टाकली.

आपली देखले !

उडुपि

श्रीकृष्ण जेव्हा लहानाचा मोठा झाला तेव्हा त्याची आई वैष्णवीदेवीच्या मनात त्याला बाळरुपात पुन्हा पहाण्याची इच्छा जाणव झाली. तिच्या इच्छानु-काराने देवतांचा विष्णुकार विषयकर्मा त्याने वासकृष्णाची सुती तयार करून तिच्या हातात दिली.

ती सुती काही बघते अर्जुनाच्या हातात आली प्रयास तीर्थस्थिती श्रीकृष्णाने आपला भरतार पूर्ण केला. तेव्हा अर्जुनाने त्या सुतीला त्या दोघी बाळूमध्ये लपवून ठेवले. तेव्हा त्या सुती लपवलेली जागा बमकायला लागली.

हजारो वर्षे उत्तरली १४ व्या शतकाच्या सुमारास एक जहाज तेथे येऊन किनाऱ्याला लागले तेथील जमकत अधिकांनी बघत पाहून त्यांचीच चौकशीवर अत्यंत आश्चर्य वाटले त्यांनी तेथील बाजू उकळून पिसव्यातून सकून घेतली व ते जहाज निघून गेले.

मन्वाचार्यांनी एक दिवस कर्नाटकावधीस उदुपी येथील समुद्र किनाऱ्यावर बसून स्वाम धारणा केली. योवधा वेळाने त्यांनी एक जहाज समुद्रातून दैत असल्याची पाहिले.

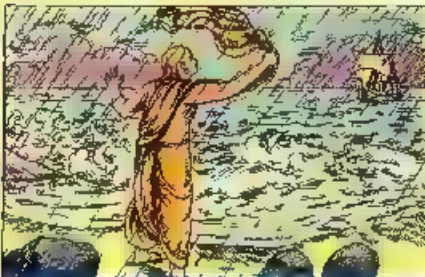
लोकांनी मन्वाचार्यांच्या पायावर जाके ठेवत नमस्कार केला व म्हटले—
“स्वामी! आपण मामांचे प्राण वाचविलेत व ह्या वादळाच्या तडाख्यातून सोडविलेत ह्या जहाजातील जी कोणती वस्तु आपल्या हवी असेल ती घ्या.”
मन्वाचार्य यांचेकडे शांत होऊन म्हणाले—“असे बाहेर का हर मी पहातो जहाजात काय काय आहे?”

अचानक समुद्रात पुफान दाखळ उठले जहाज समुद्राच्या हेतळाव्यानी कोलमवू लागले. जहाजातील प्रवाशना काय करणे मुजेबाबे होते ते सर्व धावतून गेले.

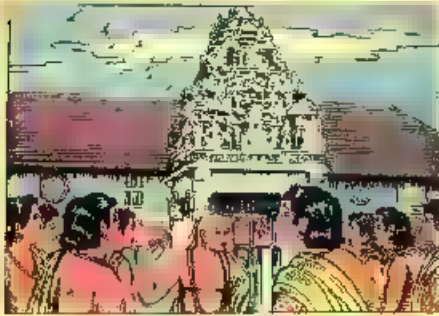
मन्वाचार्य जहाजाच्या आत गेले त्यांना आत अनेक मोठ्यातान वस्तु दुप्पटीस पडल्या परंतु त्यातील एकाही वस्तुनी त्यांना मोहीत केले नाही. सरले शेवटी जहाजातील एका कोणत्याहीस पोल्याकडे त्यांनी नजर केली. त्यांनी अस्वामिनाचे त्या पोल्यास जाऊन मोठी मारली.

समुद्राच्या कोठार बसलेल्या मन्वाचार्यांनी आपल्या फेळ बसलेले एक दस्त हवेत उंचावर हलवले ते जहाजातील लोकांनी पाहिले त्यांनी जलंत प्रसन्नवेने देवाचे आभार मानत आपले जहाज किनाऱ्याकडे वळवले.

“स्वामी, ह्या पोल्यात कथत वाळू भरून ठेवली आहे. सहजात नाखो रूपये किमतीच्या वस्तु मरून टाकल्या आहेत आपण त्या का नाही घेत?”
जहाजाच्या कप्तानांनी विचारले मन्वाचार्यांना हंतु जाले ते पोत कोकून त्यांनी त्यातील वाळू उकळून खात असलेली बाणकुण्याची भुली बाहेर काढली.

मध्वाचार्यांनी त्या भावी एक देऊळ बांधून त्यात त्या बालकृष्णाची मुर्ती स्थापन केली. त्याकरीता त्यांनी आपले आठ शिष्य निवडून दमळाची कामगोरी शोपचीही त्यांना सक्ती-सत्वाचा उपदेश विना, आठ शिष्यांनी त्याची स्थापना केली.

वृत्तकथा

मध्वाचार्यांच्या वेळेपासून ते आजपर्यंत देवळात निरंतर दिप पुजेचे कार्यक्रम चालू असतात. असे म्हटले जाते की मध्वाचार्यांनी स्वतः देवळात जे दिवे लावले होते ते आज पर्यंत जळत आहेत.

आठ मठाधिपतींनी एक ते दोन वर्षांपर्यंत मठाचे दायित्व सांभाळावे त्यानंतर दुसऱ्याने त्याचे दायित्व बहूण करावे त्या उत्सवाना 'पर्वण्य' असे म्हणतात. पर्वण्य उत्सवाच्या सुमारास अजुनी क्षेत्री बांगला मोठा शेळो भरतो.

कोशल देशाचा राजा शैलेन्द्र वर्मा एक विचित्र संघाकाळच्या सुमारास आपला विदूषक झकटला घेऊन उद्यानात फिरावयास निघाला. त्याचवेळी एका पहारेकऱ्यांनी येऊन राजाला सांगितले की कोणी पडीत आपल्या भेटी करीता तिष्ठत आहे. शैलेन्द्र वर्माने पहारेकऱ्याला आज्ञा करीत म्हटले की, ताबडतोब तू त्याचा माझ्यापाशी घेऊन ये. पडीतानी प्रवेश केला व राजाला नमस्कार करीत म्हटले- महाराज, मी वस्तु देशाचा रत्नागारा आहे माझे नाव शोधक आहे. आपल्या घरांनाच्या श्छेष्टेन आलो आहे. शैलेन्द्र वर्माला वस्तु देशाबद्दल काही एक वैर भावना नव्हती परंतु एक हलका विचार होता. राजाने पडीताचे शोध घेऊन प्रदहास्य करीत म्हटले- "आहो असे घाटे की वस्तु देशाचे कवी व पंडित

देशांमधे सगळ्यांच्या पाठीमागे पडत आहेत." त्यावर शोधक विनयतेन म्हणाला- "महाराज, आपले स्तुणण खरे आहे आपल्याशी बरोबरी करून तुलना केली तर आमच्या राजाला कलाबहुल अत्यंत अभिरुची व ज्ञान आहे ह्याचा तर विषय रूपाने उल्लेख करण्याची तर आवश्यकता नाही. ते उत्तर ऐकताच शैलेन्द्र वर्मा अत्यंत आनंदीत झाले व म्हणाले- "असे सहज वाटते की तुमच्या वस्तु राजाचा खजिना अगदी रिकामा ठणठणीत पडला आहे आणि त्यांनी त्याच्या दरबारी कवी पडीताना वेगवेगळ्या तऱ्हेने दूरदूरच्या देशांच्या राजांकडे जाऊन आपल्या पोटा पाण्याकरीता शिक मागण्यास सांगितले आहे."

राजाच्या झोळण्यात अवहेलना व कडवपणा विसत होता त्याची परवा न करता शोधक मंदहास करित म्हणाला-
"आपल्या कोणत्या राज्याची तुकना जर वस्तु राज्यवारोवर केवी तर त्यातील विकास संपली व उन्नति कोणत्या साध्यात वसेल. त्यामुळेच तर आपण आमच्या राजाची संपत्ती व त्याची आपत्ती हे घेता व विचारता स्वतः चांगले समजून घेतले."

शोधकचे बोलणे ऐकून शोलेख वनां जास्तच प्रभावित झाले व आपल्या मंडपा-
तोस कंडहार काढू लागले. त्यावर राजाचा अधिपत्य समजून विदुषक म्हणाला-

"भ्रम! आपण एक क्षणभर थांबा. आपण अजून वस्तु देशाच्या पंडीताची परिक्षा घेतली नाहीत वस्तु हे वस्तुका करण्याच्या परिक्षेत उत्तिर्ण झाले आहेत"

विदुषकाचे बोलणे ऐकून शोधकने अवमान झाल्यासारखा चेहरा केला. व राजाकडे दृष्टी बळकून पाहिले.

राजाने आराव होऊन विदुषकाला घटावले व म्हणले-"तू अचकट विचकट काही करू नकोस हि वस्तुका आहे सांग पाहू वस्तुकाचा अर्थ तरी काय?"

'महाराज वस्तुकाच्या पाठोमागे कार मोठा व सांब सामाजिक व साहित्यिक इतिहास आहे. हि गोष्ट मी काल रात्री आमच्या घरी आलेल्या नातेवाईकांच्या तोंडी ऐकली आहे. ते वस्तु देशाचे राज दरबारी पंडीत आहेत ह्या सान्या गोष्टी बहुधा शोधक पंडीतजीना डाऊक असल्या पाहिलेत त्यांना म्हणाय की, आपण झाडाच्या पाठीमागील अक्षरल्या कट्यावर बोझवेळ विषय कराय त्यांना सर्विस्तर इतिहास मी आपणाला ऐकविन" विदुषक म्हणाला.

राजाच्या लक्षात आले की विदुषकाकड काहीतरी महत्त्वपूर्ण गोष्ट सांगायची आहे. ह्या विचाराने त्यांनी पंडीत शोधकच्याकड एक दृष्टीक्षेप टाकला त्याच

अशी शोधक त्या झाडाखालच्या पाराकडे निघाला

त्यानंतर राजाने विदुषकाला संकेत केला-"महाराज ज्यांना आपण परीत करत नाही त्यांच्या बाबतीत आपण त्यांना खुप्ट करणे हेच एका अर्थी वस्तुकाचे सारखे आहे."

"तू काय म्हणतोस ते अव्यवस्थित समजेल असे सांग. त्यात जाबुजिरी नकी राजा विदुष म्हणाला.

"ह्या शोधक डाऊक नाही कोणत्या अर्थीतील पंडीत आहे परंतु खोटा विषय दाखविण्यात तरी मार्कबगार आहे वस्तु राज्य आपल्या राजवाटून लहान राज्य असू शकिल परंतु तेथील राजा वर्षेन जेवडा म्हणून करा येईल तेवडा पंडीत व कवीका

आवर करित असतो, हि तर गोष्ट तुम्हाला चांगली माहीतीच आहे ना?"

विदुषक राजाला म्हणाला

राजा फक्त मान डोलवून गप्प घालीला त्यावर विदुषक वित्तपूर्वकतेन म्हणाला-
महाराज, हि गोष्ट सान्यांना माहीत आहे की, एक वेळ आपण व वस्तु राजा माळका मध्ये एकत्र मिळत होतो काही कारणवरे आपल्या मध्ये वैमनस्य निर्माण झाले. हि गोष्ट तर कदापी बोटावर माजण्या इतक्या लोकांनाच डाऊक आहे "

राजा हसून म्हणाला-"मग त्यास तू मुढा एक आहेत ना?"

हीच महाराज! माता विचारात आहे की ही गोष्ट मुढा शोधक पासून कपली

नाही आपण स्वतः राजा व राज्यच्छा वाचतात जे काही, संगित होता. त्याचे समर्थन करून तो काही संतकथा रचून सांगत होता ना!" विदुषकने विचारले

"अशा प्रकारची बघीसो प्राप्त करण्याच्या उद्देशानेच तर बस देशाच्या पडीतते वारू लागलेली आहे हिच गोष्ट तू मला सांगणार होवास ना!" राजाने विचारले.

"महाराज, ती चाल कधीच चालवली गेली आहे, परंतु त्यात मी बाधा आणली आहे. बस देशाच्या राजावर टिका झालेली पाहून आपल्याला आनंद प्राप्त झाला त्याच प्रकारे आपली अवहेलना करून बोलणाऱ्यांना सुद्धा बस राजा अशीच बक्षीसी देतील इतक्याचा अंश जगा प्रकारे करण्याकरीता मनुष्य अशा विचित्र व्यवहाराचा कारणीभूत होतो"

विदुषक म्हणाला

राजा थोडा विचार करून म्हणाला—
"ठिक आहे, पण तू सुद्धा जासा जे काय

म्हणतोस ती तुझा एक संतकथाचा हावू वाकते ह्याची परिक्षा घेऊ या" असे म्हणून राजाने एका भोकराचा हाकर मारला व आज्ञा केली की पडीत शोधकला आपल्या समोर आणण्यात यावे

नोकर झालाच्या पाणी गेला व शोधकला तेथे नसलेले पाहून परत आला व त्याने ती बातमी राजाला सांगितली

ती गोष्ट ऐकताच राजाला अत्यंत आश्चर्य वाटले, तेव्हा विदुषक म्हणाला—
"महाराज मी सांगितले होते ना 'को काल रात्री माझ्या घरी एक नातेवाईक आले होते, हे अस वेसातील घरवारी पडीत आहेत हे बघून खरी संजून शोधकने संधी साधून तेथून पलायन केले असावे. हा भोव्यवान हार त्या पडीताच्या हाती लागू नये ह्याची मी काळजी घेऊन त्याचे रक्षण केले

"मग तर हा हर तुझाच आहे" असे म्हणून राजाने तो भोव्यवान कंठहार विदुषकाच्या गळ्यात घातला

दिवलीला

शंकरांना किती दिवसांपासून अपघाण्या विना काढावे लागले असतील कोणास ठाऊक? असा विचार करून तिथडु धनुष्य बाण घेऊन शिकारीस निघाला. त्याने एक रानहुंकर मारले त्याचे मांस काढून त्याचे वारीक वारीक तुकडे करून ते भाजल सुवर्णमुखीचे पाणी आणून शंकरा-समोर ठेवले आणि म्हणाला—"हो सैन्य आहे बोहे खाऊन घे."

परंतु शंकराकडून काहीच उत्तर मिळाले नाही. तेव्हा तिथडु रडू लागला आणि म्हणाला "हे प्रभो! तू हे मांस खाल्ले नाहीस तर मी तुझ्यासमोर जीव देईन"

शंकराने तिथडुच्या भक्तीवर प्रसन्न होऊन त्याला दर्शन दिले व म्हणाला—

"ऊठ बाळ! मी खातो मांस! बसे सांगून शंकराने सर्व मांस खाऊन टाकले.

असेच काही दिवस गेले. एके दिवशी शिवगोपच नावाचा एक वैदिक शिवभक्त ब्राह्मण त्या देवळात आला आणि म्हणाला—
"प्रभो या उष्ट्या काड्या कसल्या? आणि ही घाण कोणी करून ठेवली तू सांगितले नाहीस तर मी अपघाणी रवाण करून तुझ्या बरणावरच जीव देईन."

हे भक्ता! तुला घाबरण्याचे कारण नाही माझा एक भक्त जंगलात रहाणारा आहे आणि तो सविन सावनेने मला जे देतो ते मी प्रबाने ग्रहण करतो तुला त्याला पहायचे असेल तर तू माझ्या पाठी-मागे लपून बस" शंकर म्हणाला.

धाड्या घेऊाने तिसडु देवळात धाळा शिवलिंगासमोर ज्या उट्या वस्तू पडल्या होत्या त्या त्याने पायाने दूर सरकविल्या आणि आपल्या तोंडात त्याने जे पाणी आणलं होतं त्यानं शिवलिंगावर अभिषेक केला नंतर शिवलिंगासमोर एक पथावळ ठेवून त्यावर मासाचे तुकडे वाढून ठेवले.

शंकराने तिसडुच्या भक्तीची परिक्षा घेण्याचे ठरविले. म्हणून त्याने त्या मांसाच्या हात देखिल लानचा नाही. त्याच्या मिटा-वत्या डोळ्यातून घळघळा पाणी वाहू लागले. ते पाहून तिसडु धावतून गेला त्यानं अनेक प्रकारे डोळ्याचे दुसऱे काय वाहे हे पाहून इलाज केल परंतु शंकराच्या

अभुवारा बंध म्हणच्या ऐवजी त्याच्या जागी रक्ताच्या धारा वाहू लागल्या.

आता काय करावे, तिसडुला कळना. त्याला वाटले की डोळ्याचे दुसरे दूर करण्याचा उपाय दुसरा डोळा त्या जागी नसविणेच आहे. आपल्या सुरीने त्याने आपला डोळा काढला आणि शंकराच्या डोळ्याच्या जागी बसविला.

त्यानंतर दुसऱ्या डोळ्यातून रक्ताच्या धारा वहात बसलेल्या पाहून तो म्हणाला - "वावरण्याचे कारण नाही प्रभो!" असे म्हणत त्याने दुसरा डोळा काढण्यासाठी सुरी डोळ्याजवळ नेली तेव्हा शंकरानं प्रगट होऊन त्याला म्हटलं - धांव!"

त्यानंतर त्याने ब्राह्मण भक्ताला हाक मारली व म्हणाला "शिवभोचर' पाहिलीस का? या जंगली शिवभक्ताची भक्ती? नंतर शंकरानं दोघांना विचारलं-"तुम्हाला जो धर पाहिल तो भावून घ्या."

"प्रभो! तुला जो भावना घाटल तीच बर दे तुझ्याजवळ आम्ही काय मागणार?" असे म्हणत दोघांनी शंकरा समोर साष्टांग नमस्कार केला. शंकरानं त्या दोघांना या जगाच्या मांशाजालातून कायमचे मुक्त करून शिबलीनं कडून घेतले.

पुष्कळ वर्षांपूर्वी वीरसंगम नावाचा एक सुंदर तळण रहात होता. ती एक शिवभक्त

होता तो शंकराला वृषभवाहनावर बसलेल्या अवस्थेत त्याची उपासना करीत असे.

वीरसंगमच्या काकाच्या मनात त्याचे लग्न करून दंपत्याचा विचार होता. त्या कारणाकरीता तो एक दिवस ओंकारपुरला गेला. तेथे त्याचा मेहुणा रहात होता. तो सूप धीयत व शिवभक्त होता.

दोघे एकमेकांना भेटले व अत्यंत प्रेमानं त्यांनी एकमेकांना आलिंगन घेऊं जेवणे-खाणे आटोपल्यावर त्यांनी विचारलं-"दादा, काम काम काढून घेणे केलेत?"

"एक शानवाची बातमी सांगण्यासाठी तुभंमुहुतंवर आलो आहे आमचा वीरसंगम मनायोग्य झाला आहे मी योग्य वधूच्या शोधा करीता ओंकारपुरला आलो आहे. माझ्या अशाजानं तुभंको मुलगी ब्रिवा देवा वीर संगमची पत्नी बनव्यायोग्य आहे तर कां तुम्हांला काही अडचण वाटत नसेल तर त्या दोघांचा विवाह लावून द्यावा म्हणतो" काका म्हणाला.

चंद्रिनीच्या थडिलीचा जानंघ वगणात काजेनाता झाला ते आनंदाचे म्हणालं-"दादा आपण बरेच सांगता आहात ना! आमच्या सारख्याना वीर संगमहुन योग्य कोण मिळणार आहे तुम्हीच चांगला मुहुत काढून दोन्ही पक्षाची जबाबदारी स्वतःवर घेऊन चांगला मुहुत पाहून टाका

त्याच क्षणी एक चांगला मुहुत ठरविला ओंकारपुरचा राजा मास्कर एक चिवशी भटकण्याच्या उद्देशान नगरात निघाला परत येत असताना त्याला एका घराच्या उंबरठ्यावर चंद्रिनी उभी असलेली दिसली तिचे सौंदर्य पाहून तो अतून मोहीत झाला व तेथेच उभा राहून तिला नखशिखात स्वाहाळू लागला ते लक्षात घेताच चंद्रिनी जटकतू पराव्या आत निवून गेली.

राजा त्या मुलीचा विचार करीतच आपल्या महालात परत आला त्यानं संव्वांना बोलावून आपला विचार सांगितला व म्हटलं तुम्ही माझा विवाह त्या मुलीशी करून द्यावा.

राजा आस्करचे मनी चंद्रिनीच्या बरी आल व तिच्या वडिलांस म्हणाले-“अहो ! तुमचे भाग्य उजळलं म्हणायचें तिला राजाची राणी बनण्याचे भाग्य प्राप्त होत आहे.”

“तुम्ही म्हणता ते खरे आहे माझ्या मुलीला राणी बनण्याच्या भाग्याहून दुसरे भाग्य काय ? परंतु तुमचा अंदाज चुकला. मी माझ्या मुलीचे लग्न दुसऱ्याची पत्नी केले आहे ” तिचे वडिल म्हणाले.

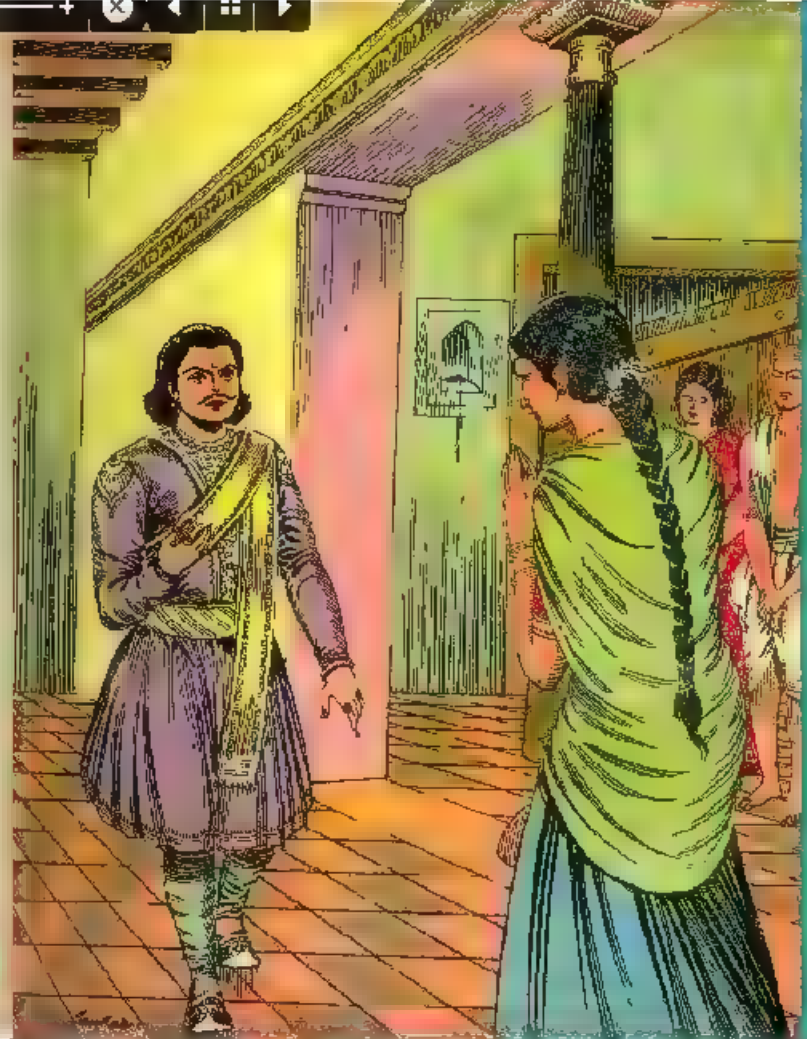
मग्यात जाऊन सर्व राजाला ऐकवळ तेव्हा राजाने आपल्या विवाहा व हित चितकादा बोलावून सांगितले-“तुम्ही जर कां माझे लग्न चंद्रिनी देवां बरोबर लावून दिले नाहीत तर मी जिवंत राहणार नाही

त्यावर राजाकडून सर्वजण चंद्रिनीच्या वडिलांकडे आली व त्यांचा नेटून समजावित म्हणू लागली “अहो तुम्ही तर काय बंधे मूलं आहात ? आपले भाग्य उजळत असलेले पात्रून सुद्धा ते लाबावून लावता आहात राजा स्वतः तुमच्या मुलीबरोबर लग्न करण्यास तत्सुक आहे वसे असतांना तुमचा त्याला विरोध का ? आता वसा सुळ पणा सोंडा व ताबडतोब आपल्या मुलीचे लग्न राजाबरोबर करावून टाका.” मला समजवण्याची काही गरज नाही की राजा माझा जावई बनला तर, मला ते किती भाग्याचे होईल परंतु सुख भोगांच्या लोभान मी जर वचन भ्रंश केला तर तुम्ही लोक माझी निंदा नाही कां करणार ?” तिचे वडिल म्हणाले

त्यानंतर ते सर्वजण राजाच्या महालात गेले व त्यांनी ते सर्व राजाच्या समजावित म्हटलं-“महाराज, आपण त्या मुलीला विवस्त्र जा. सुंदर मुली कां कमी आहेत त्या मुलीच्या वडिलांचा व्यवहार खरीखरी वाणाणण्याजोगा आहे ”

राजाने आपल्या भिदमंडळीला निरोप देऊन स्वतः चंद्रिनीदेवीच्या बरी माला

राजाला पहाताच तिचे आईवडिल धावतून गेले. तेव्हा तिने धीटपणे पुढे अत त्याचे स्वागत केले व म्हणाली-“भाऊ

मी त्यांना माझा पती मानले आहे. तुम्हीच सांगा एका स्त्रीला वीर पती कसे होऊ शकतात ?” चंद्रिनीने विचारले

‘तुझ्यासाठी जो व्यक्ति ताला आहे त्याला कसाला हे उपदेश सांगत आहेस ?’ राजा म्हणाला

चंद्रिनी देवीला समजले आपण आपल्या निश्चिंताला दळली तर राजा काहीही करू शकले तेव्हा तिने देवावर भरवसा ठेवून राजाला म्हटले “जर कां देवाच्या मनात तसेच देवाचे असले तसे मी आपली पत्नी बनण्यास तयार आहे विवाहापूर्वी एक आठवडा निघते देवाची

आराधना करणे हा आमच्या वंशाचा रिवाज आहे अजूनच मी जताचा जारंभ करीन

राजाच्या व आपल्यासर्व जे सभाषण झाले ते चंद्रिनीने आपल्या आईवडिलांस सांगितले तिने ती सर्व सभाषण लिहून वीरसंगमला एक पत्र पाठवले वीरसंगम थोरामोठ्यांच्या समवेत तेथे पोहोचला व श्रुतकृपांत त्याने चंद्रिनी देवी वरीवर लग्न केले. त्यानंतर एका ओढ्यावर बसून तो निघाला.

गुप्तहेरकडून हि बातमी राजास समजली चंद्रिनीदेवीने आपल्याला कोण दिला ह्याच्या संताप येऊन त्याने आपल्या सैनिकांना आज्ञा केली-“तुम्ही तावडतीव

जाऊन वीर संगमला ठार मारा व चंद्रिनी देवीला खचित दूध आणा

वीरसंगमने राजाच्या सैनिकांना पाहिले परंतु एकटे त्यांच्याबरोबर कसे काय लढणार ह्या विचाराने त्याने आपला आराध्य देव शरभानंदाकराचे ध्यान केले

तुला शरभसाकव भयकर रूप धारण करीत प्रकटला आम्हीय अस्त्र सारखे आयुध वीरसंगमच्या हातात दिले व म्हटले- “तू ह्या सभ्याने दुष्टांचा संहार कर.”

वीर संगमला आपल्या हातात तलवार आलेली पद्दतीच अत्यंत आनंद वाटला त्याने ते अस्त्र धारण करून सैनिकांना तोंड दिले सपासप सर्वांना मारू लागला. ते दृश्य उंचावरून पहात राजा आश्चर्यचकित झाला, तितक्यात वीरसंगमने आपली तलवार एका शिवभक्तावर उगारण्यासाठी हात वर केला परंतु त्याला समजले त्याने खाली मान घालीत त्याला नमस्कार केला ते राजाने पाहिले त्याने शंकरभक्ताचा वेष घेतला व तो खाली उतरून आला वीरसंगमच्या

जवळ गेला तेव्हा वीरसंगम शिवभक्त समजून नमस्कार करण्यासाठी खाली बसिला तेव्हा राजाने आपल्या तलवारीने त्याच्यावर वार केला. तेव्हा ही तलवार फुलाची झाल बसून त्याच्या गळ्यात पडली.

त्याचवेळी शंकर भगवान वृषभनाभना वर बसलेले प्रत्यक्ष झाले त्यांनी वीर संगमला वर मागण्याची अनुमती दिली तेव्हा वीरसंगमने निवेदन केले की, आपली पत्नी व वरदधू पक्षाकडील सर्वांना मुक्ति प्रदान करावी

काय तुझ्यावर अपकार करण्याचा प्रयत्न करण्याचा पापी राजाला मुद्धा मुक्ति प्रदान करण्यात सांगत आहेत का ?

“भगवान महादेवा, ह्या राजाने शंकर चिन्ह धारण करून आपल्या डोळ्यांनी तुला पाहीले आहे अता त्याच्यात पाप कुठे राहीले आहे ? वीरसंगम म्हणाला त्यावर शंकर प्रसन्न झाले आणि सर्वांना आपल्या दरावर कैलासाला घेऊन गेले

(समाप्त)

कामाला बाघ

एका बशीदाराकडे मोलासिंह नावाचा एक माळी होता. मृतोत्तरावण आल्यामुळे त्याचा कामातीन जोर मुझा कमी झाला. रवामुळे काम सोडून देऊन घरी बिघाती वेश्याचा त्याने विचार केला. 'तरी बघत त्याने आपल्या मातलास बोलून दाखविली जमीनदागने त्याला म्हटले- "एक हे पहा तुझ्या जागी धडा एखाद्या मातलास सोब की जो कामाला दममगणार नाही."

ती गोष्ट समजवाच पावलीस तीन साणले जमीनदारान्या घरी भोकरा मगप्यारन आवरी. त्यानेही भोलासिंह जोसरीवर मातलासरोवर काही गप्पागोष्टी करीस होशो. मोलासिंह त्या तिघांना जेहेतून म्हणाला- "अरे, तुमच्या पीकी कोणीतरी वाळून त्या बरसातच्या ती मीठा बसड उचलून बाहेर नेऊन टाको." त्यानीला दोन्ही दणड पाळून तडमळात म्हणाले- बापरे एवढा मोठा रमड तो उषवायला केवडे कष्ट पडतील. आम्हाला नाही चुडा हलकला जाणार." असे म्हणत ते दोघे नेयूस चिथून गेले.

सिधय माणूस म्हणाला- हा रमड उचलून मी त्या बाजूला वलेली कोन्यात नेऊन टाकतो. आपण एक मुदळ तेवडी घा. असे म्हणून त्याने त्या दगडाकडे निराधून राहिले. व म्हटले खरे म्हटले तर हा दणड येथे दारोत फेका व कोणी आणून टाकला दारा." असे म्हणत त्याने तो आपल्या पायात लावलावचा प्रयत्न केला.

मी बघत पांय लायलाच एक फुटभर बांब फेकला गेला. खरे तर तो दगड नमूडाला वरतु पकत एक मोठया पोण्यास भलून त्या पोण्यास दाहेलून बसडासारखे दिसले असे बावीने सांगलेले होत त्यामुळे तो बसडासारखाच भासत होता.

ह्यानंतर जोनगहने मातलाचा म्हटले. शानक. ह्या कपटमय नेझणीने काम करून कष्ट भारण्याने गुण व चफळता आहे हाच आपला माळी बल्लामोयव आहे आपण ह्याला ठेवारे." ह्यानंतर बाळकाने रयाला. माळ्याच्या जमीनवर विपुक्त रंग.

अवकलेचा नमुना

शंकरदास नावाचा माणूस काही कामा-

साठी शंकरदासी गंला काम संपवून परत घेत असता राय उलटली. त्याच्या कडकडने चालतांना चुकून त्याचा पांय बसरला व तो एका दलदलीच्या डबक्यात पडला. त्याने बाहेर घण्यासाठी खप प्रयत्न केला परंतु वर न येता पांय जास्तच आत रुतत गेला. शंकरदासी बाहेर पडण्याची आशा सोडून तो नेहमता रावभर तेथेच डबक्यात वसून राहिला.

पहाट होताच त्याला अधिक प्रकाशात देवासारखा एकजण त्या बाजूने येत असलेला दिसला. तो माणूस आपल्याला सूत सभजून पळुद जाऊ घेते त्याकाणाने त्याने जोर जोराल त्याला हाका मारल्या. जव्हा तो त्याच्याजवळ आला. तेव्हा शंकरदासने आपल्याला हात देऊन बाहेर काढण्याची विनंती केली.

त्या आगंतुकाने थोड्या मुष्किलीन शंकरदासच्या भारी वजनाच्या देहाला बाहेर खचून काढले. खरे परंतु खंयता खंयता त्याचाच पांय घारला व तो त्या डबक्यात पडला. तो पाहून शंकरदासला भारी दुख झाले. त्याने पुन्हा त्याला हात देऊन बाहेर खचून काढले.

त्या भागात द-याच दूरपर्यंत कांठहो पाणी नव्हते. यामुळे दोघ तसेच चिल्लाच्या कपड्याच गावाकड विवाला गप्पागोष्टी करताना शंकरदासला सजवले की, त्या व्यक्तीचे नांव शंकर आहे आणि तो कोणत्यातरी दूरच्या साकानून आला आहे. 'माझ्या गावात तुम काम काम आहे' शंकरदासने विचारले.

"मी शंकरदास नावाच्या एका प्रतिष्ठित माणसाचा भेटावयास आत आहे." शंकर म्हणाला.

हे उत्तर ऐकताच शंकरदासला आश्चर्य वाटले त्याने त्याच्या विचारले-“तुझे त्याच्याकडे असे काय काम आहे?”

“हे तुम्हाला मी सांगणार नाही” असे म्हणत शंकरने आपल्या अगाला लागल्या विलंब घालण्याचा काही उपाय असल्यास सांग, वतर मला शंकरदासच्या घराचा पत्ता द्या म्हणजे.

पण शंकरदास गप्प राहला.

ते जेव्हा गावात पोहोचले तेव्हा गावातील माणसे त्याच्या कपड्याकडे विचित्र नजरेने पाहू लागली त्याचवेळी त्यांच्या जोळ्यांचा एक सावकार गुलाबचंद त्यांना सामोरा आला त्यांनी त्यांना आपापमस्तक

त्याहाळून पाहिले व विचारले “अहो, ही काय मानगड आहे?”

शंकरदास शेखरकडे बोट करित म्हणाला-“मी शंजार गावातून परत येत होतो. तेव्हा हा विचारा शेताकडेच्या पायवाटेने येत असता जवळच्या डबबवात पाय घसरून पडला. त्याला विसरलातून वाहेर काढण्याच्या प्रयत्नात मी पण पाय घसरून पडलो” असे म्हणत स्वतःचीच हसू लागले

त्यावर सावकार गुलाबचंद सुद्धा हसत निघून गेले.

झगजग ते गावातील गल्ली पार करून गेले नाहीत तेच एक म्हातारा समोरून येतांना विसरला त्याने सुद्धा शंकरदासला तसेच विचारले जे गुलाबचंदने विचारले होते

शंकरदास हळूच हसत त्यांना म्हणाला-“आजोबा, मी रात्री शेजारगावातून परत येत होतो शेताच्या काठाकाठांने चालताना एका ठिकाणी पाय घसरून विसरलातून पडलो परंतु नेमवया वेळी येऊन हा सद्गृहस्थाने मला वाचविला”

नंतर ते दोघ धाईधाईने दुसरें गावाने वळण पार करून जाऊ लागले तेव्हा त्यात पुन्हा एका माणसाने त्यांना हटकणं व थडकली गळत विचारली

तेव्हा ते म्हणाले-“अहो काय सांगू मी सकाळी गावाने परत येत असताना कोण्या विचाराच्या गाडीवाताची गाडी विसरलातूनलो मी व त्या गृहस्थानी मदत करूनतीं वाहेर काढलो त्यामुळे आमच्या कपड्यांची अशी अवस्था झाली शंकरदास म्हणाले

शेखराला त्या माणसाचे बोलणे विचित्रच वाटले त्याने शंकरदासला विचारले-“महाशय, मला एक प्रश्न येतो त्याच्या मनावे समजाव करणाची आपण कृपा करा आपण प्रत्येकाकडे असे वेगवेगळे उत्तर का दिलत? त्या पाठीमागचे आपला काय हेतू मी जाणू शकतो का?”

जव्हा तू शंकरदासकडे काय कसम आहे हे मला सांगत जाहाय तेव्हा

तुझ्या घडनाचे मी उत्तर काय म्हणून देऊ” शंकरदासने सततच उत्तर देत म्हणले

“तुम्ही माझ्या सकाचे निरसन करा मगच मी गावात यायचं काय कारण ते तुम्हाला सांगन” शेखर म्हणाला

शंकरदासने स्विकृती मुक्क मान हलविली आणि म्हणले “ह्या गावात जास्त प्रसिद्धा भाव मरतच असल्यानंतरिक मी एक व्यक्ति आहे. तसे असताना बत्तरी मधे अडकल्यामुळे रात्रभर थडीत मला रद्दावे लावले हि गोष्ट जर चारवीघा जवळ उघडी झाली तर माझा किती अपमान होईल. जर तोंड दाखून लोक

असे हे मला सांगत जाहाय तेव्हा तुम्हाला हे हसतं ना?”

“अहो, तुम्ही असे काय म्हणत आहात” काय सांगता येते कोणावर काय नमकं सकट येईल” खखर म्हणाला

हा प्रश्न एकदाच त्यांना खदखदून हसू येऊ लागले. ते हळूच म्हणाले - एक तो तो जो म्हातारा होता त्याला ह्या गोष्टीबद्दल काही तारतम्य नाही. त्याला कोणी कोणत्या नदीत कां बुडून मरो आपल्याला काय त्याच्याशी कर्तव्य? त्याला वर खरी प्रवृत्ती गोष्ट सांगितली तर त्याने माझा काही फायदा किंवा नुकसान होणार नाही. इतर लोकाना मी त्यांच्या त्यांच्या भनकियती प्रमाणे उत्तरे दिली

“अहो, म्हणजे एवढ्या छोट्या छोट्या गोष्टींमुळे तुम्ही अवकल दुपारीने येता” खखरने आश्चर्य प्रकट करीत विचारले.

शंकरदास थोडावेळ गप्प राहीला नंतर म्हणाला - “आता तू सांगितले नाहीस की शंकरदासकडे तुम्हे असे काय काम आहे?”

“हं मला अन्नकल दुपारी अन्नदास माहीत नाही मला हे सुद्धा समजत नाही कोणशी

कसे बोलावे ह्या करीत मी शंकरदास यांना मज्जा विचारण्यासाठी आलो होतो मी त्यांच्याबद्दल पुष्कळ काही ऐकले आहे परंतु त्यांच्याशी माझी प्रत्यक्ष ओळख अजून येत नव्हती. असे म्हणत तो थोडा गप्प राहिला. नंतर ग चपकून म्हणाला - ‘काय हो ते शंकरदास तुम्ही तर माहीत ना?’

“नाही, पण शंकरदास माझे एक बॉम्बले मित्र आहेत” शंकरदास म्हणाले

“ठिक आहे मग माझे त्यांच्यापाशी काही काम नाही कारण मी जबाबदारी साठी आलो होतो ते पूर्ण झाले ठिक तर मी जातो आता असे म्हणत खखर वळून जाऊ लागला

“अरे बाबा, तू हे काय म्हणत आहेस? आता माझ्या घरी ये इमान वगैरे करून कपडे बदलून मग जा.” शंकरदास म्हणाले

“नाहीही नाही, आता ह्या यवतारातच मला माझ्या गावात जायचे आहे” असे म्हणत खखर वेगान तेथून निघून गेला

सासुची कशामत

फार वर्षांपूर्वीची गोष्ट आहे चीन देशात

एक महावीर नावाचा थोडा रहात होता तो कलवान दुष्ट लोकांच्या अत्याचारांपासून निवृत्त लोकांना वाचविणारा असा होता.

एक दिवस तो आपली तलवार घेतुन व गाण येऊन थोड्यावर स्वार होऊन राजधानीला निघाला जाता जाता अचानक विवेक उलटले व तो एक दिवस वाट चुकला व कुठेतरी भटकू लागला. अंधार पडू लागला होता परंतु पोहोचण्याचे ठिकाण अद्याप दृष्टिपथात येत नव्हते त्यामुळे तो वाटेतील एका गावात शिरला व तेथेच राह काढ्याचा त्याने मनाशी विचार केला

त्या गावात शिरताच समोरच्याच एका घराचे दार त्याला उघड दिसले व घरात उजेड सुद्धा दिसला. त्यामुळे महावीरने आपला थोडा त्या घरासमोर उभा केला व खाली उतरून थोड्याला स्वतः बरोबर

बालक तो दाराच्या उंबरठ्यापाशी आला तेथे आसरीवर एक म्हातारी बाई बसल्या वर सुत कातोस होती. तो थोड्याच्या टापांचा आवाज ऐकून बाहेर आली व तिने महावीरला पहाने विचारले - ‘तू कोण आहेस बाबा?’

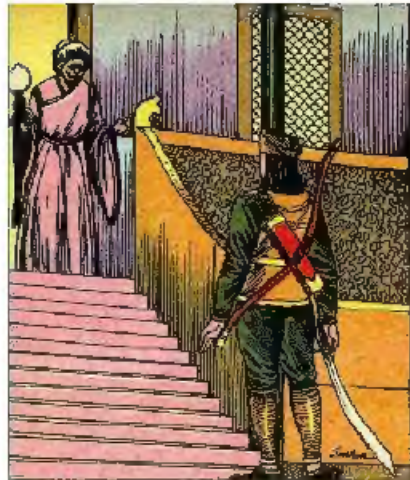
“बाई, मी रस्ता चुकलो आहे. आज रात्री पुरता आश्रय दिलात तर फार बरे होईल” तो म्हणाला

“मुला, मुला रहा किंवा तकां हे सांगणे काही माझ्या हातात नाही.” ती बाई काकुळीने म्हणाली

“तय ह्या घरात कोणी पुरुष नाही की? तुम्ही येथे ह्या घरात एकट्या रहाता का?” त्यान विचारले

‘बाळा मी विधवा आहे माझा एकुलता एक मुलगा नेहमी कामगंवाच्या निमित्ताने बाहेर गावीच असतो.’ म्हातारी म्हणाली

ते ऐकतान त्याचा राग अनावर आला. तो म्हणाला—“काय अन्याय आहे हा? अन्याय आहे. सांग लवकर ती बाई कुठे आहे. लगेचच तिच्यापासून तुला मोकळीक मिळवून देतो.”

एका अनाथ म्हातार्या बाईला संकटातून सोडविण्याची चांगली संधी आपल्याला मिळाली. त्याने जवळच्या एका दगडाला आपल्या घोड्याला बांधले व म्यानेतून तलवार खेचून ताट उभा राहिला.

“मुला, तू संकटात निष्कारण पळूनकोस. हे काम तुला होणे असंभव आहे. तुला माझ्या सुनेविषयी काही माहिती नाही. ती बायकांच्या कामाला बिनकामी आहे. परंतु ती रीज जंगलात जाऊन कोणतीही वस्तू न वापरता प्राण्यांना सहसासहजी मारून घेऊन येते. ते विकून जो काम पैसा मिळतो. त्यावर आम्ही आनवे पोटापाणी भागवतो. म्हणून तर मी तिला दुस्त्री करायला खूप चाबखे.” म्हातारीने सर्व सोंटेच सांगत म्हटले.

म्हातारीने तिचे गुण वर्णन केले ते ऐकल्यावरही महावीरने तलवार म्यानेत अडकवून टाकली.

“मी माझे स्मारे आयुष्य दुष्प्राप्तून अनाथांना जांबविण्याकरीता घालवतो आहे. तू म्हणतेस की तुझे आयुष्य सुनेवरच

अवलंबून आहे. त्यामुळे मी तिला मारणार नाही. परंतु तिला कायमची आठवण राहिल असे काहीतरी करतो.” महावीरने फुधारचवा मारीत म्हटले.

बोझा वेळानेच तिची मुन पाठमोरी घेऊन उभो राहली. तीने आपल्या पाठीवर वाहून आणलेला एक बाघ अंगणात आपून टाकला आणि हांका मारीत म्हटले—“वग ए म्हातारे, दिवा शस्त्रवून ह्याला घेऊन जा.

म्हातारी दिवा घेऊन आली. त्या दिव्याच्या प्रकाशात वाघाला पाहून चाबखण गेली. महावीरने हृदय ते पाहून वधवदानना लागले.

“हा घोडा कुठून आला?” मुनेने चाबखण विचारले.

महावीर पुढे आला व म्हणाला—“जवो तो घोडा माझा आहे. मी राजधानीला जाता जाता वाट चुकलो व तुमच्या गावात पोहोचता पोहोचता काळोख झाला. हे आपल्या बराचे द्वार उघडे दिसले म्हणून निचारण्यास आत फिरको की बाजची रान काढण्यापुरती जागा मिळेल का?”

“छात, म्हणजे तुम्ही पाहूने म्हणून आलात तरी माझ्या वासूने तुम्हांला अजून बाहेरच उभे करून ठेवले का? दादा, हिच्या अडाणीपणाला माफ करा. आज ह्या वाघाला दाखून बाणताना उशिर झाला.

मला फार वाईट वाटते की, तुमचे अथल नीट करता आले नाही.” मुन म्हणाली.

“तुम्ही असे काय म्हणता...” महावीर म्हणाला त्याला वाटले की हिला सिष्टाबारा-विषयी काही माहिती नसावी. तिने काही वेळाने त्या वाघाच्या मांसाचे स्वादिष्ट जेवण बनवून त्याला वाढले व विनम्र होत म्हणाली. बहुदा तुम्हांला जेवण आवडले नसेल वाईट वाटून घेऊ नका.”

“अरे वा, तुम्ही असे काय म्हणता जेवण तर इतके मस्त झाले होते की सांगता होय नाही.” महावीर म्हणाला.

जेवण झाल्यावर महावीर तिच्या सुनेला म्हणाला—“हे बाब, घाई, तू एकही दुबार व

सामर्थ्यावान वसुन सुद्धा मोठ्या बद्दल आदर व प्रेम भाव ठेवत नाहीस ह्याचे काय कारण आहे ?”

हा प्रश्न ऐकताच ती एकदम चडकली व जोरात आवाज काढत म्हणाली—“काय म्हणालस ? ह्या म्हाताऱ्या थोरडीने तुझे कात तेवढ्यात फुंकलेले दिसताहेत ?”

“तु जकी पाई गर्दीला येऊ नकोत त्या म्हातारीने मला तुझ्या बद्दल काही एक सांगितले नाही. तरी मला वाटले की, तू एवढी बुद्धिमान व चतुर्शाली असून पुण्या सामु यरीवर बापायचे ससे बागत नाहीस म्हणून तर मी तुला विचारले.”

ह्यानंतर त्या मुनेने एका हातात दिवा धरला व दुसऱ्या हाताने म्हातारीची बाही हातात पकडली व खेचत त्याला अंगणात घेऊन आली व त्याला म्हणाली—“हो, हवे उभा रहा ! तुला एक गोष्ट सांगायची आहे.

ती एका खडकावर आडवी खाली वाकली आपल्या बोटाने ती उकरीत म्हणाली—
“एक, एक दिवस असे झाले. दुसऱ्या दिवशी

तसे झाले आणि तिसऱ्या दिवशी पण तसेच, तेव्हा आता तू सांग देण माला कां म्हातारीचा ? तेवढ्यात मुनने खडकावर तीन रेधा खोवल्या त्या खूपच खोलवर होत्या.

त्या पहाताच महावीरचे काळीज हळकले तो म्हणाला—“ह्यात शंका कोणती उरली, तारी, तिहीं वेळा दोष तुझ्या सामुचाच आहे.

“बस, मला तर हेच पाहिजे होते.” असे म्हणत मुन ताडकून उठून समी राहली व महावीरच्या झोपण्यासाठी तीने सोप्यात एक खांद घातली. नंतर तेथून ती खोलीत निघून गेली व अवकाशावर आडवी झाली. हि वस्तुस्थिती पाहिल्यावर महा वीरच्या मनातून अनाथ लोकांवर दयाभाव वासविण्याची भावना नष्ट झाली. त्या विषयी तो कसाबसाच कानास म्हातारीच्या नावडीतून सुटला होता. म्हणून त्याने देवाचे शंभारदा आभार घेतले आणि सकाळ होताच घोड्यावर स्वार होऊन तेथून निघून गेला.

बावळट

पुर्वीच्या काळी एका गावात तिघे भाऊ एकत्र रहात होते. त्यांच्यापैकी तिसरा जरा बघेनट होता. वडील बाराव्यानंतर मोठ्या दोघा भावांनी बबोर्लाची सर्व हस्तेट आपसात वाटून घेतली व तिसऱ्याला एक बेल व पेटीत कपडे फक्त दिले.

एक विषय दोघे मोठे भाऊ बाजारात जावयास निघाले. तिसऱ्याला वाटले, आपल्याला सुद्धा बाजारात जावयास हवे. तो बैलाला घेऊन निघाला.

तो वेडा एका रानाबाळ्यातून जात होता तेव्हा तेथील एक वळके माड हवेने जोरात हलले व त्यातून फिरकित असा आवाज आला. त्याच क्षणी बावळट पहात त्याने विचारले—“काय तुम्हांला बेल विकत घ्यायचा आहे का ? ह्याची किंमत बीस रुपये आहे. पाहिजे तर विकत घ्या. नाही तर सोडून द्या बस !”

पुन्हा बाडातून फिरकित असा आवाज बाहेर पडला—“जेहो, बैलाची किंमत चुकली करप्याकरीता थोडा वेळ हवा आहे ? ठिक आहे उद्या या ! तुमचे पैसे कुठे पळून जातात.” असे म्हणत बाजारात घेऊन जात असलेल्या बैलाला त्याने त्या मुकलेल्या झाडाला बांधले व अर्जदामे यरी परत आला. “एवेडया, तुझा बेल कुठे तो दिसत नाही ? कुठे आहे ?” मोठ्या दोघा भावांनी विचारले. “बीस रुपयांना विकून टाकला.” बावळटाने उत्तर दिले.

मोठ्या भावांना आश्चर्य वाटले ते म्हणाले—“यग पैसे कुठे आहेत ?”

“उद्या पर्यंत सर्व दिली आहे.” त्यावर दोघे भाऊ त्याला रूप रगावले.

दुसऱ्या दिवशी सकाळीच बावळट घरातून बाहेर पडला व साक्षापाशी येऊन पोहोचला. ते झाड फिरकित आवाज करीत हालत

“अरे मुर्खा, हे तरी सांग तू कोणाला आपला बेल विकलास?” भावांनी विचारले.

“त्या रानात एक वाळवंट आहे ना! त्याला!” शटक्यात वावळटाने उत्तर दिले.

“मूर्ख कुठचा!” भाऊ म्हणाला.

बाबळट तिसऱ्या दिवशी सकाळीच उठला व सांघावर आपली कुन्हाड घेतली व तो रानात त्या झाडापाशी येऊन पोहोचला.

त्याने झाडाला विचारले—“अरे माझं पैसे देतोय ना! तू रोज पैसे घ्यायला टाळतोस. बला माझ्या भावांच्या शिष्या खाव्या लागतात. आतातून पुन्हा किंरं किंरं असा आवाज आला.

“हा फाजोलपणा आज चालणार नाही! मी आज एकशे सहा बांधणार नाही. तू सावळतोष माझे पैसे दिले नाहीस तर आज माझ्या कुन्हाडीने तुझे तुकडे तुकडे करून टाकीन! समजले.” वेड्याने झाडाला धमकावणीच्या सुरात म्हटले.

त्यावर पुन्हा झाडाचा किंरं किंरं असा आवाज आला. वेड्याच्या अंगाचा मडका उडाला रूतापासने त्याने आपली कुन्हाड झाडावर मारली. प्रथमच वाळून हुसके फुलके बनलेले तो भाषात होताच काडकन तुटून जाली अभिनीवर कोसळले.

त्या झाडाच्या पोळळीत गोरानी आपली संपत्ती खपवून ठेंबण्यासाठी उपयोग केलेला

होता. झाड साली तुटून पडता अशीच ते सर्वत्र विखुरले गेले. थोडे फार सोने वेड्याने आपल्या खिशात भरून घेतले व आनंदाने घराकडे घुस झोकली.

“अरे, हे सोने तुला कुठे मिळाले रे?” मोठ्या भावांनी वावरून जात विचारले.

“मी त्या झाडावर कुन्हाड मारली तर झाडाची बला सोने दिले! त्या झाडाच्या डोळीत खूप सोने आहे. मी थोडेसेच घेतून आलो.” वेड्याने उत्साहाने सांगितले.

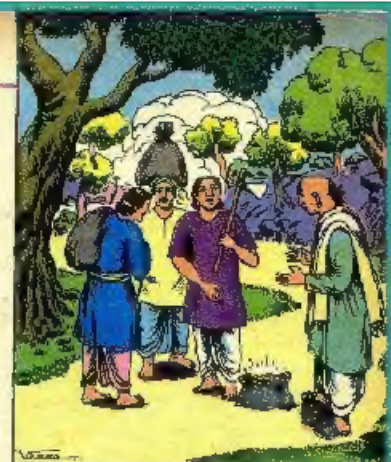
पहाटेच भावांनी वावळटाला बरोबर घेतले व त्या झाडातील सारे सोने घेऊन घरी निघाले. त्यांनी आपल्या भावाला समजावून सांगितले—“कोणजेवळ ही गोष्ट बोलू नकोत.”

“मी कोणालाही सांगणार नाही.” वावळटाने विदवासाने म्हटले.

“ते सर्व थोडे चालून गेले असतील नसतील तोच गावचा पुजारी सामोरा आला. त्यांनी आश्चर्याने विचारले—

“अरे तुम्ही लोक इकठ्ठे कुठे आणि पोत्यांमधून काय भरून घेऊन निघालात?”

“कोडी पाळू आहे.” भावांनी उत्तर देत म्हटले. पण बाबळट शटक्यात मग बोलला—“पहा, पहा, पुजाऱ्याला खुद्दा खोटे सांगला? भटकी, ह्यात सारे सोने आहे. पाहिजे तर पहा असे म्हणत त्याने

पोते उपडून दाखवले. सोने पहाताच त्याने मुकाट दोन मुठी सोने काढून घेतले.

बाबळटाला अतिशय संताप आला त्याने त्याला रागावत म्हटले—“अरे, हे काय?” असे म्हणत त्याने आपली कुन्हाड त्या पुजाऱ्याच्या डोब्यात हाणली पुजारी खाकी कोसळला व मरण पावला.

“अरे मुर्खा, तू हे काय केलेस? तू स्वतःला आम्हालाही शोडवशी पावलेस.” असे म्हणत शटक्यात दोघां भावांनी रानाच्या कटेला जाऊन एक खंडा खणसा व घुपचून त्या पुजाऱ्याला त्यात पुरून टाकले.

परंतु मोठ्या भावांनी विचार केला की, ह्याबाबळटाने हे सर्व झाल्याने पाहिले आहे.

होते. परंतु झाडाला बांधलेला बेल कुठे विकत नव्हता.

वेड्याने त्या झाडाला विचारले—“तू मला दिलेल्या वचनांनुसार पैसा दे.” झाडातून किंरं किंरं असा जोरात आवाज होऊ लागला.

“अरे आपली सवड पाहिजे? तू एक दिवस सांगितलेलं मी तुला एक दिवस सजव दिशी. जर आपली एक दिवस मी पावतो पण ससात ठेव. उद्या भासं पैसे दिले नाहीस तर काही तुझे डिक नाही!” तो म्हणाला.

“काय रे पैसे घेऊन आलास की?” प्ररो येताच भावांनी विचारले.

“नाही, पण उद्या नक्की आणतो.” वेडा म्हणाला.

त्यामुळे केव्हा ना केव्हा हे रहस्य तो नमकीन उकडक्रीस झणले. तेव्हा ते दोघे मध्यरात्री पुन्हा त्या खड्ड्यापाशी गेले. त्यांनी त्यात पुरलेले पुजाऱ्याचे प्रेत बाहेर काढले व अगदी लांब नेऊन आडवाटला एक खड्डा खणून त्यात पुरले की, येणाऱ्या जाणाऱ्यांना खुद्दा अजिबात ह्या गोष्टीची संका येऊ नये. नंतर पहिल्या खड्ड्यात त्यांनी एक मेलेली वकरी आणून ती पुरून टाकली.

छानंतर काही दिवसानेच गावात खळ-खळ माजली की, पुजाऱ्याच्या काही बांगपत्ता लागत नाही. वेड्याने बुद्धा एकलं की, सर्वेक्षण पुजाऱ्यासंबंधी सर्वा करीत आहेत. त्यावर वेड्याने लोकांना एकत्र करीत सांगितले- "अहो हे काम, तुम्हाला कोणाकामाहीत नाही का? मीच पुजाऱ्याला खुद्दाडीने मारून टाकले. माझ्या दोघां भोड्या भावांनी त्याला रानांत एका ठिकाणी पुरून टाकले आहे. जला मी तुम्हाला साखबरी." असे म्हणत तो वेडा रथांना जेथे भावार्थी पुजाऱ्याला पुरले होते तेथे घेऊन आला.

"पहा येथेच त्याला पुरले आहे." तो तेथे खणू लागला. रथांनी गावकऱ्यांना विचारले- "काय हो, पुजाऱ्याच्या अंगावर केस होते ना?"

"हो, हो," गावकरी म्हणाले. "वाडी खुद्दा होती ना?" वेड्याने पुन्हा विचारले.

"हो?" गावकरी म्हणाले. "गोऱ्यावर दोन विंगे होती ना?" वेड्याने परत विचारले.

गावकरी आश्चर्यचकित होत म्हणाले- "अरे विंगे कसली?"

"मग तर माझ्या सांगण्यावर विस्वास नसेल तर तुम्ही स्वतःच्या डोळ्यानेच पहा." असे म्हणत वेड्याने मेलेल्या वकरीचे डोळे खड्ड्याच्या बाहेर काढून त्या सर्वांना दाखविले.

"जला ह्या वेड्याच्या नादी लागणे ठिक नाही. आपण फुकटच इतक्या लांब आलो" असे म्हणत ते सर्व लोक रथाच्या नाद सोडून तेथून निघून गेले.

पक्षी आणि प्राणी :

'प्राणांचे' संकट

वरवर्षी जगातील ४००० लोक फक्त सापांच्या खावण्याने मृत्युमुखी पडतात. वर्माने अशा प्रकाराने मृत्यू होण्याची संख्या सर्वात जास्त आहे.

आक्टोपसची शक्ति

समुद्रजलधर आक्टोपस हाच्या हरिणमधे जवळ जवळ २०० गुंफे आहेत. राना ३१८ किलोग्राम वजनाचे मोठे ओवून येण्याची शक्ति असते.

मोठे हरिण

जगातील सर्वात मोठे हरिण अलास्का येथील राहले जाते. हे सात फुट भोट इतके वज आठशे सौंद किलोग्राम वजनाचे व हाची शिंगाची लांबी ६५.५ इंच असते.